МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ

ДЕРЖАВНЕ НЕКОМЕРЦІЙНЕ ПІДПРИЄМСТВО

«ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЇВСЬКИЙ АВІАЦІЙНИЙ ІНСТИТУТ»

ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Максимович Р.О.

«____»_____2024 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ

«МАГІСТР»

спеціальності 293 «Міжнародне право»

ТЕМА: АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ НОРМ ТА ПРИНЦИПІВ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Виконавець: Гора Лариса Віталіївна

Науковий керівник: в.о. завідувача кафедри міжнародного та європейського права, кандидат юридичних наук Максимович Роман Олегович.

Нормоконтролер:

Київ, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ 2

ВСТУП 5

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ТА НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ 10

1.1. Поняття та класифікація збройних конфліктів у міжнародному праві. 10

1.2. Роль Статуту ООН та Женевських конвенцій у регулюванні міжнародних збройних конфліктів. 19

1.3. Міжнародне гуманітарне право та його основні принципи у контексті конфліктів 21 століття. 33

РОЗДІЛ 2. ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ 41

2.1. Юридична оцінка дій російської федерації на території України з точки зору міжнародного права: визначення поняття злочину агресія. 41

2.2. Порушення принципів суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи та незастосування сили. 46

2.3. Роль міжнародно-правових санкцій у стримуванні держави-агресора. 54

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУТІВ НА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ, ВЧИНЕНИЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ 62

3.1. Міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за злочин агресії. 62

3.2. Діяльність Міжнародного кримінального суду у розслідуванні міжнародних злочинів, вчинених на території України. 70

3.3. Міжнародні судові справи України проти росії: стан розгляду та перешкоди. 81

ВИСНОВКИ 86

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 93

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ACLED - Armed Conflict Location and Event Data Project

UNCLOS - Конвенція ООН з морського права

БПЛА - Безпілотний літальний апарат

ДНР - Донецька народна республіка

ЄС - Європейський Союз

ЄСПЛ - Європейський суд з прав людини

ЕКОСОР - Економічна і соціальна рада ООН

ЛНР - Луганська народна республіка

МГП - Міжнародне гуманітарне право

МЗК - Міжнародні збройні конфлікти

МКС - Міжнародний кримінальний суд

МКЧХ - Міжнародний Комітет Червоного Хреста

НАТО - Організація Північноатлантичного договору

НБСЄ - Наради з безпеки та співробітництва в Європі

НМЗК - Неміжнародні збройні конфлікти

ОБСЄ - Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ПА НАТО - Парламентська асамблея НАТО

ПА ОБСЄ - Парламентська асамблея ОБСЄ

ПАРЄ - Парламентська асамблея Ради Європи

Рада Безпеки ООН - Рада Безпеки Організації об’єднаних націй

Рада ЄС - Рада Європейського Союзу

рф - російська федерація

СОТ - Світова організація торгівлі

Статут ООН - Статут Організації об’єднаних націй

США – Сполучені Штати Америки

ВСТУП

Актуальність обраної теми дослідження полягає в тому, що російська агресія проти України, починаючи з 2014 року і охопивши всю Україну в 2022 році, змусили світ задуматися, наскільки добре працює міжнародне право для підтримки миру та справедливості. В умовах збройного конфлікту порушується велика кількість міжнародно правових актів, що регулюють питання суверенітету, непорушності кордонів, прав людини та правила ведення війни. Оскільки міжнародне право спрямоване на підтримку мирного співіснування між націями та запобігання агресії, виникає питання їхньої ефективності та стає центральним у світлі російської агресії проти України.

Під час російської агресії сталася низка порушень ключових міжнародних правових документів. Одним із найбільш значущих є Статут ООН, підписаний у 1945 році, який має на меті підтримку міжнародної безпеки та миру, встановлюючи заборону на застосування сили у міжнародних відносинах, окрім випадків самооборони або за санкцією Ради Безпеки ООН. Агресія росії проти України також порушує Гельсінський Заключний акт 1975 року, який затверджує принципи непорушності кордонів і суверенітету держав.

Крім того, агресія порушує Будапештський меморандум 1994 року, який був підписаний росією, Сполученими Штатами, Великою Британією та Україною, він гарантує безпеку України в обмін на її відмову від ядерної зброї. У цьому контексті ефективність міжнародних договорів та гарантій викликає серйозні сумніви, оскільки росія не дотримується взятих на себе зобов’язань, що ставить під питання саму можливість захисту держави через дипломатичні інструменти.

З іншого боку, Міжнародний кримінальний суд (далі — МКС) та інші міжнародні судові інституції покликані забезпечувати притягнення до відповідальності за злочини, пов'язані зі збройними конфліктами, такими як воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Римський статут МКС, прийнятий у 1998 році, визначає відповідальність за ці злочини. Після ратифікації Римського статуту Україна стала повноправним членом МКС, що

дозволяє більш ефективно співпрацювати з цією міжнародною установою. Притягнення до відповідальності осіб, винних у агресії та воєнних злочинах, може прискоритися завдяки цьому вагомому кроку, хоча ефективність таких інститутів у контексті реального захисту жертв агресії викликає певні сумніви серед юристів, дипломатів та науковців.

Також актуальною є проблема застосування міжнародних-правових санкцій як інструменту впливу на агресора. Міжнародна спільнота, включно з Європейським союзом (далі — ЄС), Сполученими Штатами Америки (далі — США) та іншими країнами, застосувала економічні і політичні санкції проти росії у відповідь на її агресію. Однак ефективність цих санкцій залишається під великим питанням, оскільки країні агресору вдається обходити їх. Варто зазначити, хоча вони змогли негативно вплинути на російську економіку, але вплив на зміну політики та припинення агресії залишається актуальним. Це ставить виклик перед цивілізованим світом, наскільки ефективним є застосування санкцій та достатнім інструментом у протидії агресії.

У центрі уваги вчених та практиків у сфері міжнародного права ключове місце займають питання міжнародно-правової відповідальності за порушення, скоєні в умовах збройної агресії. Серед зарубіжних авторів можна виділити роботи Т. Гурр, Д. Карро, Д. Кортлайн, П. Жуйяр, А. Лопес, С. Мойн, Д. Сінгер, М. Смолл, С. Хойнацький, Б. Харф та ін. Також сьогодні дана тема отримала свій вичерпний розвиток у працях українських правників та дослідників як М. Буроменськоий, В. Буткевич, К. Доді, Н. Дрьоміна, І. Нурулаєв, В. Солов’яна, О. Задорожний, Н. А. Зелінська. Новий напрям досліджень проблем юридичної відповідальності за міжнародні злочини пов’язаний з агресією росії в Україні. Обґрунтування створення спеціального Міжнародного трибуналу як способу притягнення росії до відповідальності за міжнародні злочини та вплив агресії на світову безпеку, можна знайти в працях І. Біласа, М. Гнатовського, А. Кориневича, Г. Мамка, та інші українські вчених. Однак, навіть попри глибокий аналіз і спроби вирішити це питання, воно залишається відкритим та потребує подальшого дослідження.

Мета і завдання дослідження полягає в аналізі ефективності норм та принципів міжнародного права у контексті російської агресії проти України і оцінкі дієвості механізмів міжнародного права у запобіганні та припиненні агресії.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення наступних завдань:

- дослідити ключові міжнародні договори, зокрема Статут ООН, Гельсінський заключний акт та інші документи, що регулюють питання суверенітету та непорушності кордонів;

- дослідити практику застосування міжнародного права щодо притягнення до відповідальності за злочини, скоєні під час російської агресії;

- оцінити ефективність міжнародно-правових механізмів у контексті розслідування і судового переслідування осіб, винних у порушеннях міжнародного права під час конфлікту;

- дати визначення поняттям «збройна агресія», «міжнародно-правові санкції», «агресія»;

- виявити прогалини та недоліки у функціонуванні міжнародного правосуддя в умовах сучасних збройних конфліктів;

- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення міжнародно-правових механізмів для більш ефективного реагування на порушення міжнародного права в умовах агресії.

Об’єктом дослідження є норми та принципи міжнародного права, які регулюють питання збройних конфлікті та відповідальність за порушення норм і принципів міжнародного права, зокрема у контексті російської агресії проти України. Це охоплює правові інструменти, які застосовуються для запобігання, розслідування та притягнення до відповідальності за воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та акти агресії.

Предметом дослідження є ефективність норм та принципів міжнародного права, що регулюють збройні конфлікти, права людини та міжнародну безпеку, у контексті російської агресії проти України.

Методологічну основу роботи склали декілька підходів, а саме загальнонауковий, філософський, та спеціальні методи, які у своєму органічному поєднанні допомогли досягти виконання поставлених завдань.

Світоглядно-методологічним підґрунтям дослідження послугував діалектичний метод, який застосовувався для вивчення розвитку норм міжнародного права у контексті агресії та воєнних злочинів, а також для аналізу змін у правових позиціях міжнародних судових інституцій щодо російської агресії проти України.

Серед загальнонаукових методів важливу роль відіграв системний метод, який дозволяє здійснити комплексний аналіз норм міжнародного права, які регулюють питання агресії, воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Метод сходження від конкретного до абстрактного був використаний для визначення основних міжнародно-правових стандартів, що захищають права людини в умовах збройного конфлікту.

Метод сходження від абстрактного до конкретного слугував для аналізу практики Міжнародного кримінального суду щодо реалізації його юрисдикції стосовно злочинів, скоєних на території України з 2014 року.

Особливого значення у дослідженні набули спеціально-наукові методи. Метод тлумачення юридичних норм був використаний для детального аналізу Римського статуту Міжнародного кримінального суду та інших міжнародно-правових актів, що регулюють відповідальність за злочини агресії. Порівняльно-правовий метод дозволив порівняти ефективність міжнародного правосуддя в Україні з практикою інших країн, які також стикалися з подібними викликами. Метод узагальнення судової практики допоміг у формулюванні рекомендацій щодо вдосконалення механізмів міжнародного правозахисту в умовах сучасних збройних конфліктів.

Апробація результатів дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступних науково-практичних конференцій, круглих столів та семінарів:

«Міжнародний спеціальний трибунал як спосіб притягнення росії до відповідальності за вчинення злочину агресії проти України»

(Наукова-конференція: Всеукраїнського конкурсу Президентський фонд Леоніда Кучми «УКРАЇНА»)

Структура роботи зумовлена її метою, завданнями та предметом дослідження. Дипломна робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, якими охоплюються дев’ять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (105 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи –104 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 12 сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПРАВОВІ ПРИНЦИПИ ТА НОРМИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Поняття та класифікація збройних конфліктів у міжнародному праві.

Наслідком збройних конфліктів стала економічна стагнація, втрата політичної стабільності та порушення у соціальній структурі постраждалих територій. Це призводить до загибелі людей, пошкодження інфраструктури та масштабних міграційних процесів. Всебічне розуміння основних причин і потенційних наслідків цих конфліктів є критично важливим кроком у розробці ефективної стратегії, яка спрямована на зменшення насильства та запобіганню виникненню нових конфліктів. Необхідно визначити та чітко зрозуміти термін «збройна агресія», оскільки це допоможе розрізнити різні форми насильства та забезпечує правову основу для міжнародної відплати.

Міжнародна спільнота стикається з численними міжнародними конфліктами, які впливають на глобальну безпеку та стабільність. За даними ACLED, станом на 2024 рік у світі зафіксовано понад 50 збройних конфліктів та загроз їх виникнення. Ці конфлікти мають складний характер і включають етнічні, релігійні та соціально-економічні фактори, що часто призводить до ескалації насильства [1].

Збройний конфлікт у міжнародному праві є основним поняттям для регулювання застосування сили та поведінку сторін під час війни. Відповідно до норм міжнародного гуманітарного права – Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів до них поняття збройного конфлікту є юридичним показником для визначення моменту початку дії правових норм з метою обмеження жорстокості війни та захисту людей.

З латини конфлікт «*conflictus»*, означає «зіткнення» та розглядається як вид суперечності, що є ситуативними і мають місце «в певному просторі і часі з певного приводу» між конкретними людьми чи групами людей [2, с.233]

У законодавстві України є визначення що таке збройний конфлікт. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», статті 1

пункті 1 підпункті 7 «збройний конфлікт - збройне зіткнення між державами (міжнародний збройний конфлікт, збройний конфлікт на державному кордоні) або між ворогуючими сторонами в межах території однієї держави, як правило, за підтримки ззовні (внутрішній збройний конфлікт) [3].

В сучасному міжнародному праві визначення класифікації збройного конфлікту є предметом численних теоретичних та практичних дискусій серед юристів, науковців, дипломатів, політиків. Це зумовлено тим, що класичні поняття та правові механізми не завжди актуально відображають нові форми збройних конфліктів, які змінюються під впливом сучасних геополітичних та технологічних умов.

Британські дослідники міжнародного права Тед Гурр і Барбара Харф, дають визначення збройного конфлікту, як зіткнення щонайменше 1000 комбатантів з обох сторін та кількістю загиблих солдат у 100 осіб [4, с. 360].

На початку міжнародно-правового регулювання військових дій, основним терміном, який використовувався для опису збройних зіткнень, була «війна». Цей термін отримав нормативне закріплення в Гаазьких конвенціях 1907 року, де визначаються правила ведення війни між державами і статус воюючих сторін.

Термін «війна» також широко застосовувався в інших міжнародних правових актах, зокрема в Женевському протоколі 1925 року про заборону використання задушливих, отруйних газів та бактеріологічних засобів, а також у ряді конвенцій, які регулювали ведення морських воєнних дій. У той період поняття війни вважалося достатньо вичерпним для опису збройних зіткнень між суверенними державами, що відображало загальноприйняте уявлення про конфлікти між національними арміями.

Однак, у XX столітті зростання кількості конфліктів із участю недержавних суб'єктів, а також поява нових видів війни, таких як гібридні війни, терористичні акти та асиметричні конфлікти, продемонстрували обмеженість традиційного терміну «війна». Він більше не міг ефективно охоплювати сучасні реалії збройних протистоянь, що відбуваються без

офіційного оголошення війни, і конфлікти, в яких складно розмежувати комбатантів і цивільне населення.

Поява гібридних воєн у світі істотно вплинула на визначення поняття та вказала на недосконаліть традиційних підходів для визначення збройного конфлікту, оскільки гібридні війни, поєднують традиційні військові методи з невійськовими інструментами впливу, які дестабілізуються міжнародну систему безпеки та ускладнила ідентифікацію агресора. Це призвело до недостатності традиційних підходів для визначення збройного конфлікту та викликало необхідність розробки нових концепцій.

Серед гібридних воєн варто виділити та звернути увагу на інформаційні операції та кібератаки, які розмивають межі між мирним і воєнним часом, ускладнюючи чітке визначення початку та кінця збройного конфлікту.

Інтеграція кібератак у сучасні конфлікти суттєво ускладнила розмежування між мирним і воєнним часом. Націлені на критичну інфраструктуру, вони підривають стабільність держав без необхідності прямого застосування збройних сил, вимагаючи від міжнародного співтовариства розробки нових правових норм для адекватної відповіді на ці виклики.

Крім кібератак, гібридні війни все частіше використовують пропаганду, дезінформацію та маніпуляцію громадською думкою як потужні інструменти впливу. Ці інформаційні операції підривають довіру до державних інститутів, розколюють суспільство та створюють умови для дестабілізації. Такий підхід дозволяє вести війну без оголошення, уникаючи прямої відповідальності та ускладнюючи ідентифікацію агресора.

На додаток до цього вагомим фактором гібридних воєн є залучення недержавних акторів. Приватні військові компанії та повстанські угруповання, створюють значні прогалини в міжнародному праві. Класичним прикладом є створення так званих «народних республік» (Донецька народна республіка (далі - ДНР) та Луганська народна республіка (далі - ЛНР)) на Донбасі, які стали інструментом для приховування прямої військової агресії та ускладнення визначення відповідальності за порушення міжнародного

гуманітарного права [5]. Ці самопроголошені утворення, фактично контрольовані росією, були ширмою для дестабілізації регіону та підриву міжнародного порядку.

Враховуючи ці виклики, можна простежити необхідність модернізації щодо визначення поняття – «збройний конфлікт». Традиційні критерії, такі як оголошення війни, відкриті зіткнення збройних сил, вже є недостатніми для опису сучасних конфліктів. Тому виникла необхідність розробки нових критеріїв, які враховуватимуть багатогранність сучасних загроз і дозволяють ефективно реагувати на них.

Тому сьогодні універсальне визначення було закріплено у міжнародному гуманітарному праві. Це поняття дозволило охопити не тільки класичні міждержавні війни, але й внутрішні збройні конфлікти та інші форми збройних протистоянь, включно з тими, що стосуються недержавних акторів. Таким чином, сучасне міжнародне право еволюціонувало від поняття «війна» до «збройний конфлікт», який охоплює значно ширші межі, які дозволяють реагувати на нові виклики і забезпечити захист прав людини та застосування гуманітарного права в умовах різних типів збройних конфліктів.

Розрізняють кількісний і якісний підходи до наукового визначення збройного конфлікту. Кількісні визначення «збройного конфлікту» вимагають, щоб кількість прямих або непрямих смертей, спричинених насильницькими зіткненнями, перетнула певний поріг. Найбільш відомий і впливовий підхід був розроблений Девідом Сінгером і Мелвіном Смоллом в рамках проекту «Кореляти війни (COW)» в Мічиганському університеті. Цей проект є спробою зібрати статистичні дані про війни, які ведуться в усьому світі з 1816 року. Згідно з цим підходом, збройний конфлікт або ж війна – це будь-яке насильницьке зіткнення, в якому загинуло не менше 1000 комбатантів на рік [6, с. 145]. Щоб виключити геноциди та спорадичні масові вбивства з цього визначення, обидві сторони конфлікту повинні були організуватися для вчинення колективного насильства, або сторона з найменшою кількістю комбатантів повинна була завдати опоненту не менше п'яти відсотків власних втрат.

Відповідно до положень Женевських конвенцій 1949 року та їх Додаткових протоколів, збройні конфлікти поділяються на дві основні категорії: міжнародні збройні конфлікти (далі — МЗК) та неміжнародні збройні конфлікти (далі — НМЗК).

МЗК як юридичне поняття відповідно до статті 2, яка є загальною для всіх Женевських конвенцій 1949 року, включає конфлікти, що виникають між державами. У статті 2 зазначено:

«На додаток до положень, які втілюються в мирний час, ця Конвенція застосовується до всіх випадків оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни. Конвенція також застосовується до всіх випадків часткової або цілковитої окупації Високої Договірної Сторони, навіть якщо ця окупація не натрапляє на жодний збройний спротив» [7].

МЗК є однією з ключових категорій, котрі регулюються міжнародним гуманітарним правом. Згідно з Женевськими конвенціями 1949 року та додатковими протоколами до них, МЗК охоплюють усі випадки застосування збройної сили, незалежно від того чи є це відкрита війна між державами, чи конфлікт за участі недержавних формувань, які мають міжнародний характер, коли між двома або більше державами відбувається застосування збройної сили, незалежно від формального оголошення війни. Важливо зазначити, що термін «війна» у цьому контексті вже не є обов'язковим для визнання конфлікту міжнародним: достатньо фактичного використання збройної сили між державами.

Міжнародні збройні конфлікти можуть виникати не лише в умовах відкритого військового протистояння, але й під час часткової або повної окупації території однієї держави іншою. Ця ситуація залишається актуальною навіть у випадках, коли окупація не супроводжується збройним опором. Важливим підтвердженням цього є стаття 2 Женевських конвенцій, яка чітко визначає, що конвенції застосовуються до всіх випадків «оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між

двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо одна з них не визнає стану війни». Цей принцип акцентує увагу на тому, що вирішальним критерієм є факт збройного протистояння, а не його формальне визнання. Таким чином, міжнародне право не лише регулює умови ведення війни, але й захищає права осіб, які опинилися у конфліктних зонах, незалежно від офіційного статусу війни.

Окрім класичних міждержавних конфліктів, міжнародне гуманітарне право визнає також конфлікти, пов'язані з боротьбою народів за самовизначення. Відповідно до статті 1 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій, міжнародними збройними конфліктами також визнаються збройні протистояння, в яких народи ведуть боротьбу за своє право на самовизначення проти колоніального панування, іноземної окупації та расистських режимів. Зокрема, Протокол передбачає:

«Збройні конфлікти, в яких народи ведуть боротьбу проти колоніального панування, іноземної окупації та расистських режимів для здійснення свого права на самовизначення, закріпленого в Статуті Організації Об'єднаних Націй та в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй» [8] .

Це положення, засноване на Статуті ООН та Декларації про принципи міжнародного права, підтверджує, що міжнародне право надає народам, що борються за свою незалежність від колоніального чи расистського режиму, статус учасників міжнародного збройного конфлікту. Включення таких конфліктів до категорії міжнародних підкреслює важливість права на самовизначення та забезпечує правовий захист як для народів, що ведуть таку боротьбу, так і для жертв подібних конфліктів. Це є ключовим елементом розвитку міжнародного гуманітарного права в напрямку захисту прав людини та колективних прав народів.

Враховуючи результати аналізу, можемо навести приклад поняття МЗК — це збройний конфлікт між двома або більше державами, незалежно від того, чи було оголошено війну або визнано стан війни. Відповідно до

Додаткового протоколу I до МЗК також відносяться боротьба народів проти колоніального панування, чужоземної окупації або расистських режимів у здійсненні свого права на самовизначення (національно-визвольні війни).

Отже, поняття «міжнародний збройний конфлікт» охоплює не лише класичні міждержавні війни, але й конфлікти, що стосуються боротьби за самовизначення народів. Ця еволюція термінології відображає розвиток міжнародного права, спрямованого на захист як державного суверенітету, так і права народів на самовизначення.

Якщо говорити стосовно визначення поняття неміжнародний конфлікт, то воно є доволі широким поняттям, яке охоплює велику кількість класифікацій конфліктів.

Німецький політолог та доктор права Свен Хойнацький запропонував новий підхід до класифікації збройних конфліктів і визначив чотири основні типи:

- Міждержавні насильницькі конфлікти, між двома або більше державами;
- Внутрішньодержавні насильницькі конфліктами, між державними та недержавними акторами у межах кордонів держави;
- Позадержавні насильницькі конфлікти, між державними та недержавними акторами за межами кордонів держави;
- Субдержавні насильницькі конфлікти, між недержавними акторами незалежно від існуючих кордонів держав [9, с. 3].

Міжнародне право визнало МКСБ у результаті зростання кількості внутрішніх збройних конфліктів, що відбуваються в межах однієї держави. Ця концепція охоплює широкий спектр ситуацій, включаючи збройні операції між урядовими силами та організованими збройними угрупованнями, а також конфлікти між кількома урядовими або антиурядовими угрупованнями. У Додатковому протоколі II до Женевських конвенцій 1949 року, ухваленому Дипломатичною конференцією в 1977 році, визначення НВКЗ було суттєво уточнено. У тексті документу зазначається, що «збройний конфлікт відбувається на території будь-якої держави, в якому сторони під

відповідальним командуванням здійснюють контроль над частиною її території між її збройними силами або іншими організованими збройними групами з метою забезпечення безперервних і скоординованих військових дій» [10].

Ця норма демонструє, що для того щоб кваліфікувати конфлікт як неміжнародний необхідно, щоб збройні групи мали відповідний рівень організації та контролю над територією, що дозволяє їм вести воєнні дії. Сучасна дослідниця міжнародного гуманітарного права К. Доді також наголошує, що НМЗК являє собою тривале збройне насильство, яке відбувається на території однієї держави між урядовими збройними силами та антиурядовими силами або іншими організованими збройними групами. Вона вважає, що такі конфлікти можуть включати як збройні дії проти уряду, так і зіткнення між різними угрупуваннями, які перебувають під відповідальним командуванням, і які застосовують міжнародне гуманітарне право та право прав людини [11, с. 88-91]

На підставі цього, можна дати визначення, що НМЗК — це збройний конфлікт, який відбувається в межах держави між урядовими силами та одним або більше організованих збройних груп, або між такими групами. НМЗК може набувати міжнародного характеру у випадку, якщо в конфлікт стають замішані інші держави.

Ця норма підкреслює, що конфлікт може бути кваліфікований як неміжнародний у випадку, коли збройні формування мають здатність до ефективного контролю над частиною території, що включає координацію дій, логістичне забезпечення та виконання урядових функцій держави. Незважаючи на наявність очевидних доказів, росія намагалася легітимізувати свої дії, стверджуючи, що вона лише підтримує громадян, які борються за свої права. Ця маніпуляція мала на меті зменшити міжнародний тиск та уникнути відповідальності за агресію, оскільки НМЗК, як правило, сприймаються як внутрішня справа держави.

Проте, більшість міжнародних співтовариств, а саме Організація Об’єднаних Націй (далі - ООН) та Організація з безпеки і співробітництва в

Європі (далі — ОБСЄ), кваліфікують цю агресію міжнародним збройним конфліктом, оскільки вона містить чіткі елементи застосування збройної сили проти суверенної держави, що підтверджується численними фактами. Ситуація в Україні демонструє важливість правового регулювання збройних конфліктів у сучасному світі, де невизначеність і маніпуляції з термінами можуть мати суттєві наслідки для міжнародної безпеки та прав людини [12].

Отже, складність і багатогранність сучасних збройних конфліктів вимагають від міжнародної спільноти нових підходів до визначення, запобігання збройній агресії. Еволюція форм ведення війни, поява гібридних загроз і маніпулювання термінологією підкреслюють необхідність розробки спільних стандартів для класифікації конфліктів і забезпечення ефективної міжнародної відповіді.

Точне визначення природи збройного конфлікту є ключовим для застосування відповідних норм міжнародного гуманітарного права та забезпечення захисту жертв. Необхідно посилити імплементацію та розвиток міжнародного гуманітарного права, адаптувати його до сучасних реалій та забезпечити ефективний захист цивільного населення.

Точне визначення та класифікація характеру збройних конфліктів, особливо неміжнародних, мають ключове значення в контексті ефективної відповіді міжнародного товариства. НМЗК охоплюють широкий спектр ситуацій, які виникають в межах однієї держави, включаючи збройні дії між урядовими силами та організованими збройними групами. Згідно з Додатковим протоколом II до Женевських конвенцій 1949 року, НМЗК визначаються як збройні конфлікти, що відбуваються на території будь-якої держави між її збройними силами або іншими організованими збройними групами, які здатні здійснювати контроль над частиною території і вести безперервні військові дії.

Маніпулювання термінологією та спроби замаскувати акти агресії під маскою внутрішніх конфліктів створюють умови для безкарності та підривають довіру до міжнародного правопорядку. Міжнародне співтовариство має створити ефективні механізми судового переслідування

тих, хто вчиняє військові злочини та злочини проти людства. Це необхідно для відновлення справедливості та запобігання повторенню подібних злочинів.

Сучасне міжнародне гуманітарне право повинно еволюціонувати відповідно до реалій глобальних конфліктів, забезпечуючи ефективний захист осіб, які постраждали від збройного насильства, і підтримуючи принципи міжнародної солідарності та співпраці.

1.2. Роль Статуту ООН та Женевських конвенцій у регулюванні міжнародних збройних конфліктів.

У сучасному світі, де міжнародні збройні конфлікти становлять одну з найбільших загроз для глобальної безпеки, роль міжнародних організацій у їх регулюванні набуває особливого значення. Однією з ключових організацій є Організація Об'єднаних Націй, яка була створена з метою підтримання міжнародного миру та безпеки. Статут ООН, є основним документом, який визначає основні принципи та механізми для запобігання збройним конфліктам та спрямований саме на їх врегулювання та відновленні миру. Він наголошує на необхідності. Статут особливо наголошує на необхідності дотримуватися міжнародного права, вирішувати суперечки мирним шляхом і не втручатися у внутрішні справи країни та колективну безпеку.

Важливою складовою міжнародної правової системи у цьому контексті є Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них. Вони поклали основу для захисту жертв війни та обмеження методів ведення збройних дій. Конвенції встановлюють міжнародні стандарти поводження з військовополоненими, пораненими, хворими, а також захист цивільного населення під час збройних конфліктів, що доповнює зусилля ООН у запобіганні та гуманізації наслідків конфліктів.

Статут ООН та Женевські конвенції становлять основоположні елементи системи міжнародного права, які регулюють збройні конфлікти. Їх роль є вирішальною щодо забезпечення міжнародної безпеки, так і з позиції захисту жертв збройних конфліктів. Статут ООН, прийнятий у 1945 році, заклав нормативні рамки для запобігання війнам та мирного врегулювання

міжнародних суперечок, формулюючи концепцію колективної безпеки. Стаття 2(4) Статуту чітко забороняє використання сили у міжнародних відносинах, за винятком випадків самооборони або дій, санкціонованих Радою Безпеки ООН [13]. Це положення стало фундаментальним для післявоєнного міжнародного правопорядку, забезпечуючи легітимну основу для запобігання актам агресії та підтримання міжнародного миру і стабільності.

Женевські конвенції 1949 року та їх Додаткові протоколи чітко встановили правила міжнародного гуманітарного права (МГП), які регулюють ведення збройних конфліктів, зокрема захист цивільних осіб, військовополонених, поранених і медичного персоналу та духовний персонал. Ці міжнародні угоди мають на меті забезпечення чіткого розмежування між комбатантами та некомбатантами, що спрямоване на обмеження жорстокості конфліктів та забезпечення гуманітарного захисту для тих, хто не бере або припинив участь у бойових діях.

Одним із ключових положень є обов'язок держав учасниць переслідувати та карати за так звані «серйозні порушення»: «…умисне вбивство, тортури або нелюдяне поводження, зокрема біологічні експерименти, які умисно спричинять великі страждання чи серйозні травми, тілу чи здоров'ю, нелегальна депортація…». Цей механізм закріплений у статті 147 Женевської конвенції про захист цивільного населення а додатково у Римському статуті Міжнародного кримінального суду (далі — МКС), він передбачає індивідуальну кримінальну відповідальність за порушення МГП [14]. Держави-учасниці Римського статуту зобов'язані переслідувати осіб, які скоїли найтяжчі міжнародні злочини, або передавати їх до МКС [15].

Женевські конвенції є фундаментальними міжнародними договорами, які формують основу сучасного міжнародного гуманітарного права. Вони були ухвалені через жахливі наслідки Другої світової війни та були спрямованого на регулювання збройних конфліктів та захист жертв війни незалежно від їх національно/етнічної приналежності, релігійних чи політичних поглядів.

Основні принципи закріплені у: Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, Женевська конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії зі складу збройних сил на морі, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими, та Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни. Кожен з цих договорів має самостійну правову силу та спрямований на конкретні аспекти захисту під час збройних конфліктів.

Додаткові протоколи до цих Женевських конвенцій змогли розширити сферу застосування, в тому числі на неміжнародні збройні конфлікти та нові типи зброї. Проте, хоча і існують чіткі норми МГП, їх імплементація зіткнулася з труднощами у тлі сучасності. Це пов'язано через політичну ситуацію, слабкий рівень правосуддя та складністю збору доказової бази.

Деякі кажуть, що міжнародне гуманітарне право застосувало неправильний підхід ще в 1860-х роках, коли була прийнята найперша Женевська конвенція, тому що вона прийняла війну і відмовилася наполягати на мирі [16]. Як стверджував вчений Семюель Мойн, це змусило нас вибирати між ідеалом протистояння війні в першу чергу і протистояння злочинам, які відбуваються в ній [17].

Гуманітарне законодавство також визначає мінімальний рівень шкоди цивільним особам як «побічну шкоду» під час нападу на військову ціль. Іншими словами, не всі смерті цивільних осіб є військовими злочинами. І деякі статті в конвенціях сьогодні здаються старомодними та не актуальними, тими, які не відповідають сучасним викликам стаття 26 Женевської конвенції [18]. Це викликало низку дебатів серед правникі та науковців.

На думку Ютака Араі-Такахаші він піддає критиці підхід «побічної шкоди», оскільки визначення шкоди серед цивільного населення може бути доволі суб'єктивним та це зрештою впливає на відповідальність держав та комбатантів [19].

Прийняття Женевських конвенцій відбулося 12 серпня 1949 року в місті Женеві на Дипломатичній конференції, у якій взяли участь представники понад 60 держав. Ці конвенції стали ключовим кроком у становленні

міжнародного гуманітарного права після Другої світової війни та заклали правові основи для захисту людської гідності в умовах збройних конфліктів. Сьогодні учасниками Женевських конвенцій є всі держави світу, що підкреслює їх універсальний характер і загальне визнання основоположних принципів, які вони містять.

Женевські конвенції 1949 року діють разом із трьома Додатковими протоколами, що були прийняті з метою уточнення та розширення захисних положень. До них належать Додатковий протокол щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 року, Додатковий протокол щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру від 8 червня 1977 року та Додатковий протокол, який стосується прийняття додаткової відмітної емблеми від 8 грудня 2005 року. Кожен з цих протоколів є самостійним міжнародним договором і передбачає окрему процедуру приєднання держав до нього. Однак ступінь участі держав у Додаткових протоколах є нижчим, ніж у самих Женевських конвенціях 1949 року, що свідчить про певні політичні та правові виклики у сфері імплементації міжнародного гуманітарного права.

Значний внесок у розвиток міжнародного права зробив Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі — МКЧХ). Саме за ініціативою МКЧХ була скликана перша Женевська конференція 1864 року [20]. МКЧХ продовжує відігравати провідну роль у наданні гуманітарної допомоги жертвам збройних конфліктів, пропагуванні норм МГП та моніторингу їх дотримання.

Варто зазначити, що Додаткові протоколи до Женевських конвенцій, прийняті в 1977 році, мали на меті уточнити та розширити положення про захист, враховуючи нові виклики, що виникли після Другої світової війни. У них деталізуються правила ведення бойових дій у густонаселених районах, захисту культурних цінностей і регламентації використання нової зброї. Однак не всі країни є сторонами додаткового протоколу, що може обмежити його ефективність.

Протокол I містить важливі роз’яснення щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів і розширює сферу правового захисту цивільних осіб, хворих і поранених, а також медичного персоналу [21].

Протокол II вперше регулює захист жертв неміжнародних збройних конфліктів, включаючи норми про гуманне поводження з військовополоненими та цивільними особами, а також норми, що забороняють напади на цивільні об'єкти [22].

Протокол III, прийнятий у 2005 році, деталізує правила використання додаткових емблем захисту медичним персоналом і установами, включаючи введення червоного кристала як додаткової емблеми поряд з червоним хрестом і червоним півмісяцем. Це сприяє покращенню захисту медичних закладів і персоналу під час збройних конфліктів [23].

Зміни та доповнення, що є частиною Додаткового протоколу, свідчать про постійний розвиток міжнародного гуманітарного права та його адаптацію до умов сучасних збройних конфліктів, забезпечуючи створення надійних правових механізмів захисту жертв війни та дотримання принципів гуманності.

Головною особливістю Женевських конвенцій є те що вони, поряд зі Статутом ООН, є одними з небагатьох міжнародних договорів, у яких беруть участь усі держави світу. Визнання цих договорів універсальними нормами міжнародного права свідчить про високий рівень міжнародної згуртованості щодо захисту жертв збройних конфліктів. Водночас заперечення або ігнорування фундаментальних положень цих конвенцій фактично виводить державу поза межі цивілізованого міжнародного співтовариства, а дії осіб, що порушують їх, підпадають під кваліфікацію воєнних злочинів. Це, зокрема, стосується агресії, геноциду та злочинів проти людяності, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду.

Міжнародне гуманітарне право, закріплене у Женевських конвенціях і Додаткових протоколах, було розроблене державами для обмеження жорстокості під час війни та захисту жертв збройних конфліктів. Воно накладає чіткі рамки на методи ведення збройних дій, спрямовані на

мінімізацію страждань і збереження людяності навіть у найскладніших і найжорстокіших умовах конфлікту.

Попри наявність таких важливих та ключових міжнародних актів, як Статут ООН та Женевські конвенції але це не відміняє того факту, що навіть підписанти порушують ці норми. росія, як правонаступниця СРСР є підписантом Статуту ООН та Женевських конвенції, попри це вона порушувала та продовжує порушувати основоположні норми та принципи міжнародного законодавства.

Статті 3 та 32 Конвенції про захист цивільних осіб під час війни та статті 51, 52 (I) Додаткового протоколу до Женевських Конвенцій стосуються заборони бомбардувань цивільної інфраструктури та населення. Проте росія підло вчиняє інші військові злочини. Напад та захоплення ядерної інфраструктури – Чорнобильської атомної електростанції 24 лютого 2022 року та Запорізької АЕС 4 березня 2022 року – було прямим порушенням статті 56 Протоколу (I) до Женевських конвенцій 1949 року, тобто захисту робіт та установок, що містять небезпечні сили. Крім того, кремль обстрілює цивільних осіб зі зброї, забороненої Женевськими конвенціями [24], [25].

Статут ООН та Женевські конвенції є взаємодоповнюючими елементами міжнародної правової системи. Статут ООН надає міжнародній спільноті правові та інституційні механізми для мирного вирішення конфліктів і забезпечення колективної безпеки, тоді як Женевські конвенції регулюють поведінку учасників конфліктів, коли збройні дії вже розпочалися. У цьому контексті важливо підкреслити, що Женевські конвенції не лише визначають правила ведення війни, але й закладають фундамент для створення механізмів міжнародної відповідальності, таких як МКС, юрисдикція якого охоплює найтяжчі порушення МГП та прав людини.

Варто зазначити, що на практиці дотримання правових норм часто стикається з численними перешкодами. Політичні інтереси держав перешкоджають ефективному застосуванню Статуту ООН, особливо через існуючий механізм вето в Раді Безпеки, що ставить під загрозу колективну

безпеку, оскільки цим правом часто зловживають. Структура Генеральної асамблеї ООН була побудована таким чином, що сформувалося п’ять постійних держав-членів Ради безпеки ООН: Китай, рф, Великобританія, США, Франція [27].

Держави-члени були наділені правом вето в рамках Ради безпеки ООН та володіють юридичною можливістю ветувати будь-яке рішення, у разі якщо навіть лише одна з цих держав проголосує «проти» відповідного проєкту. Структура Ради безпеки відображає результати геополітичних трансформацій, що відбулися після Другої світової війни, коли найпотужніші економічні та військові актори взяли на себе відповідальність за підтримання міжнародного порядку та стабільності, серед яких був СРСР, правонаступником якого стала російська федерація.

Однак механізм вето не лише не сприяє забезпеченню системи стримування і противаг, а навпаки відкриває можливості для зловживання правами постійних членів Ради Безпеки ООН. Це зловживання виходить за межі незначних процесуальних порушень, виявляються у блокуванні дій, спрямованих на протидію військовій агресії. Яскравим прикладом зловживання правом вето є конфлікти в Сирії та Ємені, де порушення норм міжнародного гуманітарного права набули масового характеру, але міжнародна спільнота виявилася неспроможною ефективно відреагувати через політичні розбіжності між державами-членами Ради Безпеки [27].

Історично право вето було введено для забезпечення впливу великих держав на прийняття ключових рішень у системі міжнародної безпеки. Однак в умовах холодної війни це право стало інструментом геополітичної боротьби, часто використовуваним для запобігання рішенням, невигідним окремим країнам.

Проблема відсутності реформування Ради Безпеки, як ніколи є дуже актуальною, зокрема обмеження або скасування права вето. Оскільки, це право часто використовується для національних інтересів держав-членів та не відповідає сучасній повістці, що зрештою перешкоджає забезпеченню міжнародної безпеки та миру.

Сьогодні, незважаючи на зміни в світовому порядку, механізм вето залишається незмінним, що значно обмежує ефективність Ради Безпеки ООН. Це підриває довіру до систем колективної безпеки та створює перешкоди для прийняття своєчасних і необхідних рішень у разі конфлікту.

Критики наголошують, що існуюча структура, де кожен з п'яти постійних членів має право вето, вже створює проблеми при прийнятті критичних до будь-якої з них резолюцій. Це право вето залишається спірним моментом, що часто призводить до геополітичного глухого кута.

Проте шлях до реформ сповнений перешкод. Будь-які зміни в структурі Ради вимагають внесення змін до Статуту ООН , які потребують схвалення всіма постійними членами – це важке завдання, враховуючи зацікавленість у збереженні статус-кво. Зокрема, спірним питанням є право вето. Незважаючи на те, що це запобігло прямому конфлікту між великими державами, воно також паралізувало Раду з критичних питань, нещодавно очевидним у здатності Росії блокувати резолюції, що засуджують її дії в Україні. Деякі пропонують змінити систему вето, як-от франко-мексиканська ініціатива, яка закликає до добровільного обмеження вето у випадках масових злочинів. Інші пропонують більш радикальні зміни, як-от повне скасування права вето або запровадження системи, за якої супер більшість може подолати вето. Кожна пропозиція має свої переваги та недоліки, і знайти консенсус буде нелегко. Проте ставки надто високі, щоб відмовитися від реформ [28].

Іншим прикладом зловживання правом вето є його застосування в Раді Безпеки ООН у 2022 році, коли держава-агресор (росія) використала це право під час голосувань, з метою припинення агресії росії проти України. Даний випадок ілюструє використання механізму вето як інструменту для легітимації агресивних дій, що підриває основи міжнародного права та принципи колективної безпеки [29].

Таким чином, існування права вето у п’яти держав серйозно ускладнює функціонування Ради Безпеки у контексті реагування на військову агресію, що ставить під сумнів її ефективність як міжнародного інституту. Це призводить до ситуації, коли ООН втрачає свою роль як ключового суб’єкта у

забезпеченні міжнародного миру та безпеки, фактично перетворюючись на організацію, що не має можливості оперативно реагувати на актуальні глобальні виклики, що, в свою чергу, викликає занепокоєння щодо її легітимності та здатності виконувати покладені на неї функції.

З огляду на зазначені проблеми, реформування Ради Безпеки ООН є нагальною проблемою сьогодення. Було запропоновано декілька шляхів, які спрямовані на удосконалення механізму прийняття рішень у Раді Безпеки ООН та подолання проблем.

Одна з пропозицій була висунута Францією спільно з Мексикою, полягає вона в «добровільному обмежені». Французько-мексиканська ініціатива закликає постійних членів добровільно утримуватися від використання свого права вето у випадку масових злочинів [30]. Пропозиція спрямована на зменшення паралічу під час гуманітарних криз, не вимагаючи офіційних поправок до Статуту ООН, що також забезпечить гнучкість постійним членам. Проте вона має недолік, оскільки її можна дуже легко ігнорувати, оскільки це є «добровільно» і те що вона не стосується спірних питань, окрім звірств.

Остання пропозиція, була висунута Президентом України Володимиром Зеленським у 2023 році, полягає вона у «подоланні права вето». Першим кроком має бути надання можливості Генеральній Асамблеї ООН подолати вето, накладене в Раді Безпеки, за умови, що дві третини голосів відображатимуть волю націй усього світу — Азії, Африки, Європи, США та Латинської Америки та регіону Тихого океану для подолання вето. І відповідні резолюції Генеральної Асамблеї мають бути обов’язковими для всіх держав-членів [31].

Іншим важливим кроком у реформуванні Ради Безпеки ООН є розширення складу постійних членів Ради Безпеки. Особливо це має бути зроблено за рахунок держав Африки, Азії, Латинської Америки та Тихого океану. Рада Безпеки ООН має бути підзвітною перед іншими державами світу. Усі його робочі та допоміжні органи мають бути доступні для всіх держав-членів Генеральної Асамблеї, котрі не є визнаними агресорами. При

цьому має бути припинена участь держав-учасників, через яку почалися війни. Останній крок у реформуванні Ради Безпеки є розробка системи запобігання агресії через впровадження превентивних санкцій, які автоматично надходять на розгляд Ради Безпеки ООН, «коли будь-який член Генасамблеї заявляє про загрозу» [31].

Також були пропозиції вимагати двох або більше вето для блокування резолюції, включаючи документ A/77/L.52. Було зазначено, що стаття 24 (3) Статуту ООН повинна використовуватися для подання спеціальної доповіді про використання права вето до Асамблеї принаймні за 72 години до того, як має відбутися відповідне обговорення [32]. Зменшення ймовірності обструкції з боку однієї країни, зберігаючи при цьому певний привілейований статус для постійних п’яти членів і заохочуючи більше переговорів між постійними членами.

Однак зазначена реформа все ще допускає потенційний глухий кут і може не задовольнити заклики до більш радикальних реформ, що ведуть до нових політичних розкладів у межах нинішніх п’яти членів. Текст під назвою «Постійний мандат на дебати в Генеральній Асамблеї, коли в Раді Безпеки накладається вето» був знову представлений Ліхтенштейном, а співавторами виступили 83 держави-члени [34].

Заборона використання права вето на певні типи резолюцій, наприклад, миротворчі операції та гуманітарні дії, дозволила б діяти в конкретних критичних сферах, зберігаючи при цьому право вето для його розгортання з ключового питання безпеки. Однак такий компроміс повинен бути прийнятним для нинішніх країн членів. Без існуючого в даний час механізму обмеження цих повноважень жодна з цих пропозицій не здається ймовірною, оскільки це може призвести до суперечок щодо класифікації питань, не вирішує більш широких питань представництва і може розглядатися як створення «дворівневої» системи рішень. Все це призводить до загального питання, на яке не поширюється жодна з шести ідей щодо реструктуризації та внесення змін до вето: чи може повне скасування вето бути відповіддю.

Водночас, реалізація положень Женевських конвенцій також стикається з безліччю викликів пов'язаних з відсутністю належних механізмів контролю та забезпечення відповідальності на національному рівні, що ускладнює процес переслідування за воєнні злочини.

Таким чином, Статут ООН і Женевські виконують ключову роль у регулюванні міжнародного правопорядку у сфері збройних конфліктів. Їх важливість полягає у створенні чіткої правової бази для запобігання конфліктам під час війни та захисту прав людини. Однак ефективність цього механізму залежить від здатності міжнародної спільноти забезпечити дотримання цих норм і зміцнити інституційні механізми підзвітності, таким чином маючи можливість ефективно реагувати на порушення міжнародного права та забезпечувати справедливість для жертв збройних конфліктів.

Статут ООН представляє ретельно продуманий компроміс між двома принципово протилежними підходами до досягнення цілей організації та дотримання її принципів. Цей баланс відображається в мандатах двох основних виконавчих органів: Ради Безпеки та Економічної і Соціальної Ради. Перший підхід Ради Безпеки, передбачає застосування примусових заходів проти держав, які не виконують свої зобов’язання, такі заходи ґрунтуються на обов'язкових рішеннях Ради Безпеки. Цей підхід є виключним та застосовується лише в ситуаціях, коли існує явна загроза міжнародному миру та безпеці.

Враховуючи, що Гаазькі конференції та Ліга Націй не спроможна запобігти двом руйнівним світовим війнам, Статут ООН став знаковим відходом від класичної доктрини «добровільного міжнародного права», яка була переважно неконфронтаційним підходом. Статут запровадив правову базу, де міжнародна спільнота вперше визнала можливість колективних примусових заходів, спрямованих на збереження глобального миру та безпеки. Еволюція демонструє повоєнний консенсус, що підтримання миру іноді може вимагати переходу від суто добровільного виконання до юридично обов'язкових і примусових зобов'язань, що, у свою чергу, переорієнтував роль міжнародного права в контексті глобального управління. [34, с. 14]

З цією метою Статут покладає на Раду Безпеки відповідальність за забезпечення миру та безпеки – як шляхом мирного врегулювання міжнародних суперечок (розділ 6 Статуту ООН), так і шляхом застосування примусових заходів, коли це необхідно (розділ 7 Статуту ООН).) [13].

Другий спосіб полягає в координації зусиль різних акторів міжнародної спільноти на основі досліджень, рекомендацій і консультацій ЕКОСОР. Такий підхід переважає у сфері міжнародного співробітництва (Статут ООН, стаття 1, параграф 3), де широко використовуються консультативні механізми, а регулятивні принципи передбачають уникання імперативних норм, де це можливо, і широке застосування норм «м'якого права» [13]. Французькі юристи-міжнародники Д. Карро та П. Жуйяр вдало описали ці характеристики: «Право економічного співробітництва не розглядає з точки зору легітимності та сприяння вирішенню суперечок між сторонами, міжнародний порядок не цікавиться питанням «хто що порушив», він намагається переконати себе в незмінності духу співпраці. Ті суб'єкти відносин, які тимчасово відхиляються від економічних норм»[35, с. 156, 162].

Вторгнення росії в Україну порушує статтю 2(4)Статут ООН, центральний принцип статуту, який вимагає від держав-членів ООН утримуватися від «застосування сили проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави».

Претензія президента володимира путіна та інших російських посадовців, що застосування сили росією виправдане відповідно до статті 51 Статуту ООН, не має жодної підстави з точки зору міжнародного права та фактичних обставин. Стаття 51 передбачає, що «ніщо в цьому Статуті не порушує невід'ємне право на індивідуальну або колективну самооборону, якщо збройний напад відбувається проти члена Організації Об'єднаних Націй» [13]. Однак Україна не вчинила жодного збройного нападу на російську федерацію чи будь-яку іншу державу-члена ООН, і не існує доказів, що Україна планувала такі дії.

Навіть якби росія намагалася стверджувати, що Україна здійснювала або планувала атаки на збройні угрупування росії у Донецькій та Луганській

областях, стаття 51 не надає прав на застосування колективної самооборони, оскільки ці регіони не є державами-членами ООН. Більше того, відповідно до міжнародного права, Донецьк і Луганськ не можуть бути визнані державами, попри їх фактичне відокремлення від України та визнання рф їхньої «незалежності». Позиція росії не витримує критики з погляду міжнародного права, оскільки право на колективну самооборону належить виключно державам, і міжнародне право не визнає таких утворень, як «ДНР» і «ЛНР».

Початок повномасштабного вторгнення російської федераціїї в Україну 24 лютого 2022 року становить грубе порушення Статуту ООН та є актом агресії, який порушує основні норми міжнародного права. Генеральна Асамблея ООН засудила цю агресію, а юридичні аргументи, висунуті кремлем для її виправдання, були категорично відкинуті як такими, що суперечать міжнародному праву.

Юристи та експерти з міжнародного права, зокрема Елізабет Вілмшурст, відзначають, що звернення до статті 51 для виправдання дій росії є юридично хибним. росія неправомірно визнала незалежність сепаратистських регіонів Донецька та Луганська, що є порушенням територіальної цілісності та суверенітету України, а відтак такі регіони не можуть вимагати допомоги в рамках колективної самооборони. Крім того, не було жодних загроз застосування сили з боку України або країн-членів НАТО проти росії, що могло б виправдати напад [36].

Повномасштабна агресія росії грубо порушує міжнародне право, зокрема численні положення Женевських конвенцій, що регулюють ведення війни. Обстріли цивільної інфраструктури, ракетні удари по житлових будинках, лікарнях та інших цивільних об’єктах є серйозними порушеннями гуманітарного права. Міжнародна спільнота, зокрема ООН.

Заяви Путіна про те, що Україна вчиняє «геноцид» проти росіян у Донецьку та Луганську, хоча і тонко завуальовані зусилля, щоб виправдати застосування Росією сили мовою міжнародного права, також не підкріплюються фактами і ні в якому разі не дадуть росії права розпочати вторгнення в Україну [37].

Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього визначає геноцид як певні, конкретні дії, спрямовані на повне або часткове знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи [38]. Відсутні докази, що Україна брала участь у будь-якій із визначених дій, і, звичайно, немає доказів наміру знищити повністю або частково будь-яку групу на сході України. Навіть якщо український уряд вчинив порушення прав людини проти росіян на сході України, ні Конвенція про геноцид, ні Статут ООН не дозволяють сторонам конвенції або державам-членам ООН застосовувати силу для виправлення актів геноциду або серйозних порушень прав людини.

Отже, у сучасному міжнародному праві Статут ООН та Женевські конвенції відіграють центральну роль у забезпеченні миру, безпеки та захисту жертв збройних конфліктів. Статут ООН закладає основні правові рамки для запобігання конфліктам і вирішення міжнародних суперечок мирними засобами, тоді як Женевські конвенції встановлюють фундаментальні правила міжнародного гуманітарного права, спрямовані на захист цивільних осіб, військовополонених та поранених під час збройних конфліктів.

Ці міжнародні інструменти, будучи взаємодоповнюючими, формують інтегровану систему міжнародного правопорядку, яка забезпечує як превентивні механізми у сфері безпеки, так і гуманітарний захист під час війни. Однак на практиці їх імплементація часто стикається з викликами, спричиненими політичними інтересами держав та недосконалістю інституційних механізмів відповідальності. Незважаючи на це, їхня роль залишається ключовою у боротьбі з порушеннями міжнародного права, оскільки саме на основі цих документів будуються юридичні механізми, що дозволяють притягнути до відповідальності за воєнні злочини та злочини проти людяності.

Женевські конвенції та їхні Додаткові протоколи деталізують гуманітарні аспекти ведення війни, фокусуючись на захисті цивільного населення, поранених, військовополонених і медичного персоналу. Вони встановлюють чіткі правила, що обмежують жорстокість конфліктів і гарантують захист осіб, які не беруть або припинили участь у бойових діях.

Однак, незважаючи на існування таких правових механізмів, випадки порушення цих норм залишаються поширеними.

Зокрема, російська агресія проти України є явним прикладом того, як навіть держави, що є учасниками міжнародних договорів, можуть порушувати основоположні норми міжнародного права. Це підкреслює необхідність посилення механізмів контролю та відповідальності для забезпечення дотримання міжнародних гуманітарних стандартів у сучасних конфліктах.

Таким чином, Статут ООН та Женевські конвенції, хоча й є ключовими елементами правової структури, потребують постійної актуалізації та вдосконалення механізмів їх імплементації у відповідь на нові виклики, що виникають у ході збройних конфліктів.

У Статуті ООН, як основі сучасного міжнародного правового порядку, закріплено фундаментальні принципи щодо заборони застосування сили та врегулювання конфліктів за допомогою мирних засобів. Окрему роль у цьому процесі виконує механізм колективної безпеки, який реалізується через дії Ради Безпеки ООН, хоча на практиці його дієвість може бути обмежена правом вето.

В Женевських конвенціях, а саме в Додаткових протоколах до них, закладені основи МГП, які спрямовані на захист прав цивільного населення, військовополонених і поранених під час конфліктів. Ці документи встановлюють обмеження на засоби і методи ведення війни з намаганням звести до мінімуму шкоду, завдану некомбатантам. Втім, міжнародні конфлікти, в тому числі гібридні війни, створюють нові виклики міжнародним нормам.

Отже, Статут ООН і Женевські конвенції залишаються важливими стовпами міжнародного права. Втім, їх імплементація потребує удосконалення з урахуванням появи нових загроз, зокрема, кіберконфліктів та асиметричних війн, що вимагає посилення міжнародного співробітництва для забезпечення глобальної безпеки.

1.3. Міжнародне гуманітарне право та його основні принципи у контексті конфліктів 21 століття.

Перед міжнародним гуманітарним правом, яке колись покликане зменшити страждання та допомогти припинити війни, постали нові виклики. Аналізуючи норми міжнародного права, можна відстежити трансформування та еволюцію світу і яка кількість нових перешкод утворилась на шляху реалізації норм МГП. Вирішення цих викликів вимагає не лише змін в нормативно-правовій базі, а повного переосмислення всього розуміння, переконань та традицій, які формували людське суспільство століттями.

Однією з найбільш суперечливих проблем МГП є явище міжнародно-правового дуалізму. Воно проявляється у поєднанні абсолютної заборони на ведення агресивних воєн з існуванням норм, які регулюють правила ведення війни. Цей дуалізм виникає не лише через юридичні аспекти, але й з матеріальних умов життя суспільства, та з психологічної природи людини.

Цей тип дуалізму можна назвати «дуалізмом у квадраті», оскільки він охоплює не лише питання війни та миру, а й глибинне протиріччя між забороною війни та її постійної присутності в історії людства. Саме по собі існування МГП визнає можливість збройних конфліктів, що створює парадокс: прагнучи заборонити війну, ми водночас її регулюємо.

Матеріальні умови існування суспільства, такі як боротьба за ресурси, владу та території, разом із закладеною на генному рівні людською агресією, формують той психологічний фон, на якому розвиваються збройні конфлікти. МГП, в такому випадку, стає інструментом, який лише частково обмежує прояви цієї агресії.

Іншою серйозною проблемою є розуміння міжнародного гуманітарного права як інструменту регулювання непередбачуваних подій. Проте, попри всі спроби контролю, конфлікти часто виходять за межі передбачуваного сценарію, демонструючи людство як неспроможне приборкати свої основні інстинкти — бажання влади, збагачення і навіть жорстокості.

Цей аспект проблематичний тим, що підходи до МГП ґрунтуються на принципах раціональності, в той час як війна нерідко є ірраціональним явищем, де переважають емоції та інстинкти. Така розбіжність між ідеалами та реальністю робить право вразливим і, подекуди, неспроможним ефективно діяти.

У сучасній системі міжнародного права спостерігається тривожна тенденція до повернення до принципів, які вважалися реліктами минулих епох, таких як «право сили», «право слабких». Це явище стає особливо помітним у контексті російської агресії проти України, яка почалася в 2014 році з анексії Криму та продовжилася повномасштабним вторгненням у лютому 2022 року. Цей конфлікт не лише порушує усталені принципи сучасного міжнародного права, але й підкреслює нездатність міжнародних інституцій належним чином реагувати на виклики, пов'язані з агресивними діями сильних держав.

Своїми діями російська федерація грубо порушила низку ключових принципів міжнародного права, які містяться в Статуті ООН, а саме заборону на агресивні війни (Стаття 2(4) Статуту ООН), повагу до територіальної цілісності та суверенітету держав. Агресія проти України відновлює давню логіку «право сили», де військова міць і політичний вплив стають основними факторами, що визначають поведінку держав у міжнародних відносинах [13], [39]. Цей підхід суперечить принципу рівності держав, на якому побудоване сучасне міжнародне право.

Історично, «право сили» або ж «кулачне право» було домінуючим підходом у міжнародних відносинах до створення Ліги Націй та Організації Об’єднаних Націй. Це право дозволяло великим державам відкрито використовувати силу для досягнення своїх цілей, незалежно від міжнародних норм. Сучасна система міжнародного права, побудована на ідеї колективної безпеки, мала на меті подолати цей підхід, замінивши його верховенством права. Однак, російська агресія вказує на відродження цієї архаїчної практики, що ставить під сумнів ефективність міжнародних інституцій та норм [40].

Важливо відзначити, що російська федерація демонструє відверте ігнорування міжнародних юридичних інституцій, що виконує важливу роль у підтриманні правопорядку на глобальному рівні. Незважаючи на численні рішення міжнародних судових органів, включаючи Міжнародний суд ООН, а також резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які засуджують агресію та закликають до відновлення територіальної цілісності України, росія відмовляється визнавати їхню легітимність. Це явище можна описати як відродження концепції «кулачного права», де держави, які мають значну військову або економічну потугу, вважають себе непідконтрольними загальноприйнятим міжнародним нормам і стандартам.

Таке ігнорування міжнародних інституцій ставить під сумнів ефективність існуючих механізмів забезпечення дотримання міжнародного права та послаблює міжнародний правопорядок. Більш того, воно демонструє слабкість системи колективної безпеки, яка не здатна стримати дії великих держав, що порушують міжнародне право. Повернення до цієї практики фактично заперечує саму основу сучасної системи міжнародного права, яка побудована на повазі до норм та рішень міжнародних органів.

Міжнародне право має на меті забезпечити мир і стабільність шляхом регулювання відносин між державами, проте його ефективність у сучасних конфліктах, таких як російська агресія проти України, викликає серйозні сумніви. Це пов’язано з тим, що великі держави, такі як росія, можуть маніпулювати або порушувати правові норми без значних наслідків. У цьому контексті концепція з латині jus cogens, тобто імперативні норми міжнародного права, які не можуть бути порушені жодною державою, є ключовим принципом для аналізу ситуації.

У випадку з Україною порушення імперативних правових норм включає в себе агресію, що заборонена Статутом ООН та іншими міжнародними договорами та угодами. Ця агресія є одним з чотирьох основних злочинів, визначених Нюрнберзьким трибуналом, і нині кваліфікується як злочин, що підпадає під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС). Але на практиці міжнародне співтовариство стикається з труднощами в

імплементації цих норм внаслідок політичного тиску та відсутності одностайності серед великих держав

Критика сучасного міжнародного права полягає в тому, що механізми його реалізації є недостатніми для забезпечення справедливості у випадках, коли порушення здійснюються впливовими державами. російська агресія проти України яскраво демонструє, як держави можуть використовувати військову силу, ігноруючи міжнародні зобов'язання та принципи територіальної цілісності. Це підриває віру в дієвість міжнародного права як інструменту захисту держав, що зазнають агресії, і ставить під питання його здатність підтримувати мир та безпеку.

Для подальших досліджень варто зосередитися на можливостях посилення ролі міжнародних інституцій, таких як ООН та МКС, у стримуванні та покаранні держав, що порушують норми міжнародного права.

У випадку України, яка значно поступається Росії за військовими та економічними показниками, ця концепція відображає нерівність у можливостях держав у міжнародній системі. Україна змушена захищати свою територіальну цілісність та суверенітет у ситуації, коли міжнародне співтовариство не може надати їй достатньої підтримки для ефективної протидії агресору.

Міжнародне гуманітарне право покликане захищати цивільне населення та комбатантів від надмірних страждань у збройних конфліктах, однак у випадку України його застосування обмежене через асиметричність конфлікту. Порушення норм МГП, включаючи невибіркові атаки на цивільну інфраструктуру, обстріли населених пунктів і масові воєнні злочини, підкреслюють неефективність міжнародної системи стримування та відповідальності за такі дії.

російська агресія проти України яскраво демонструє повернення до архаїчних концепцій міжнародного права, що серйозно підриває сучасний міжнародний правопорядок. Сучасна система, яка базується на принципах поваги до суверенітету держав, забороні агресії та колективній безпеці,

стикається з викликом у вигляді повернення до практик, які характеризують міжнародні відносини минулих епох.

По суті, війна росії проти України свідчить про глибоку кризу міжнародних інституцій та їхньої здатності забезпечувати дотримання норм міжнародного права. Повернення до принципу «право найсильнішого» підриває довіру до міжнародного правосуддя та створює прецедент, який може мати довгострокові наслідки для глобальної системи безпеки.

Таким чином, російська агресія проти України стала своєрідним лакмусовим папірцем для сучасного міжнародного права, продемонструвавши його слабкі місця та вказавши на необхідність глибокого реформування системи міжнародних відносин для забезпечення більш ефективного функціонування міжнародного правопорядку в умовах нових геополітичних викликів.

Такий зсув свідчить про те, що новітні виклики — такі, як нерівномірний розподіл ресурсів, зростання технологічної прірви між країнами та поглиблення соціальної несправедливості — вимагають від МГП нових підходів. МГП, засноване на ідеях гуманізму та захисту слабких, зіштовхується з викликами, що підривають саму його суть.

Одним із шляхів подолання недоліків МГП є істотне посилення механізмів контролю та відповідальності. Сучасні механізми, такі як Міжнародний кримінальний суд, хоча й відіграють важливу роль у забезпеченні правосуддя, залишаються недостатніми. Потрібно вдосконалювати процедури розслідувань воєнних злочинів, а також запроваджувати нові механізми міжнародного контролю.

Сьогодні надзвичайно важливо, щоб міжнародне гуманітарне право не обмежувалося лише постфактум регулюванням конфліктів, а й діяло превентивно, зміцнюючи міжнародні інституції та механізми попередження конфліктів.

Є низка перешкод, котрі роблять міжнародне гуманітарне право неспроможним і подолання яких потребуватиме від людства переосмислення всіх наявних поглядів, принципів, переконань, традицій. Передусім це

міжнародно-правовий «дуалізм у квадраті» в підході до поняття «війни» (поєднання заборони на ведення збройних дій і самого факту існування міжнародного гуманітарного права, де об'єктивні причини виникнення й формування такого дуалізму диктуються матеріальними умовами життя суспільства та закладеною на генному рівні психологією людини).

Наступною та не менш небезпечною перешкодою є розуміння суті міжнародного гуманітарного права як інституту регулювання прогнозованих подій, який показує нам людство геть не здатним приборкати своє бажання влади, збагачення й жорстокості. Окрім цього, немає сумнівів у тому, що нові умови життя цивілізації повернули нас, хоч як це дивно, до категорій міжнародного права минулого часу – таких, як «право як жереб слабких», «право найсильнішого», «найсильніший поза правом». Безперечно, враховуючи масштабність і значення регульованих міжнародним гуманітарним правом стосунків, можна не сумніватися: це – одна з найважливіших проблем людства на сьогодні.

Основоположні принципи міжнародного гуманітарного права є основоположними для регулювання поведінки учасників збройних конфліктів і забезпечення захисту осіб, які не беруть участь у військових діях або втратили можливість брати участь у таких діях. До основних принципів МГП належать принципи розрізнення, пропорційності, гуманності та військової необхідності. Згідно з цим принципом, учасники конфлікту зобов'язані відрізняти комбатантів від цивільних осіб і завдавати ударів лише по військових об'єктах. У свою чергу, принцип пропорційності забороняє здійснювати атаки, які призводять до супутньої шкоди цивільному населенню, що перевищує очікуваний воєнний результат. Принцип гуманності полягає у захисті тих, хто вже не бере участі в конфлікті, включно з пораненими, хворими та військовополоненими.

Агресія проти України показала грубе нехтування цими принципами, що проявляється у масованому нападі на цивільні об'єкти, порушенні прав цивільного населення, а також застосуванні зброї, яка спричиняє надмірні

страждання. Такі порушення свідчать про необхідність подальшого зміцнення міжнародно-правових механізмів контролю за дотриманням МГП.

МГП має особливе значення для регулювання перебігу збройних конфліктів, наголошуючи на таких ключових принципах, як розрізнення, пропорційність, гуманність і військова необхідність. Втім, нинішній конфлікт між росією та Україною продемонстрував значні виклики, що стоять перед міжнародним гуманітарним правом у 21 столітті. Внутрішній дуалізм норм міжнародного гуманітарного права, які одночасно забороняють агресивну війну і регулюють її ведення, виявляє парадокс, який ускладнює його застосування. Відродження «права сили» ставить під загрозу колективну безпеку і рівність між державами, викликаючи занепокоєння щодо ефективності міжнародно-правових рамок. Військовий конфлікт підкреслив неспроможність міжнародного гуманітарного права захистити цивільне населення та притягнути до відповідальності, що спонукає до критичної переоцінки його структури та механізмів застосування, аби краще відповідати сучасним міжнародно-політичним реаліям та забезпечити відновлення довіри до міжнародного правосуддя.

РОЗДІЛ 2. ПОРУШЕННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

2.1. Юридична оцінка дій російської федерації на території України з точки зору міжнародного права: визначення поняття злочину агресія.

Агресія, як форма порушення міжнародного правопорядку, є однією з найтяжчих форм міжнародних злочинів, це стало викликом для міжнародної спільноти, яка прагне забезпечити мир та стабільність у світі. Відповідь на дії, які загрожують міжнародному миру, є важливою метою для підтримки глобального порядку та захисту прав і безпеки людей. У цьому контексті міжнародний механізм притягнення до відповідальності за злочин агресії виступає важливим інструментом для забезпечення відповідальності та справедливості.

Історія міжнародних відносин показує, що агресивна поведінка окремих країн становить реальну загрозу світовому миру та стабільності, призводить до масових порушень прав людини та дестабілізації цілих регіонів. У цьому контексті роль міжнародного права полягає не лише у запобіганні таким актам, але й у притягненні до відповідальності винних у агресії. Саме розвиток механізмів відповідальності за міжнародну агресію, таких як Міжнародний кримінальний суд, став важливим інструментом для забезпечення справедливості та підтримки міжнародного миру.

Проте механізм міжнародного правосуддя ще не завершений, і приклад російської агресії в Україні яскраво демонструє виклики, з якими стикається міжнародна спільнота. Цей механізм, який базується на міжнародному праві та керується міжнародними угодами та договорами, передбачає переслідування осіб і держав, які вчиняють акти агресії, здійснюють порушення миру та національної безпеки. У цьому контексті, важливо розглянути структуру та механізми цього міжнародного процесу, а також його вплив на забезпечення стабільності та світоустрою.

Використання різноманітних міжнародних судових інституцій є логічним кроком до повного правового захисту, адже в майбутньому Україна очікує власного судового рішення, яке підтвердить порушення росією

міжнародного права. Однак це не призводить до негайного вирішення проблеми стримування агресора, притягнення винних до відповідальності та відшкодування збитків. Наразі росія проявляє сталу зневагу до очевидних і справедливих рішень міжнародних судів та організацій. Наприклад, країна-агресор відмовляється виконувати рішення Міжнародного суду ООН, Європейського суду з прав людини (далі — ЄСПЛ), а також ігнорує резолюцію Генеральної Асамблеї ООН, якою призупинено членство росії в Раді ООН з прав людини. У свою чергу росія відзначила цей крок як добровільний вихід [41].

Ці дії з боку росії демонструють не тільки порушення міжнародного права, але й намагання підірвати самі засади міжнародного правопорядку, на якому базується сучасна система безпеки. Відсутність дієвих механізмів примусу, а також небажання окремих держав посилювати санкційні заходи або вдаватися до більш рішучих дій, створюють небезпечний прецедент для інших країн, які є потенційними агресоресорами у ключі присутньої напруженості між країнами. Це підриває авторитет міжнародних організацій і ставить під сумнів їх здатність ефективно діяти в умовах збройних конфліктів. Даний приклад підкреслює необхідність реформування існуючих міжнародних правових інституцій для забезпечення більш швидкої та ефективної реакції на агресивні дії. Одним із можливих напрямків є посилення правової відповідальності держав, які не виконують рішення міжнародних судів.

Таке нехтування міжнародним правом та власними зобов'язаннями з боку кремля вимагає якнайшвидшої реакції з боку міжнародної спільноти та України. З огляду на це, вкрай важливим є комплексний підхід до протидії збройній агресії росії та порушенням нею норм міжнародного гуманітарного та кримінального права. Зазначене стає предметом розгляду міжнародних судових організацій. Важливим завданням є притягнення до суду осіб, винних у злочинах проти миру та людяності. Як підтверджує український дослідник Іван Білас, що агресивні дії москви проти України мають серйозні наслідки для всієї міжнародної спільноти та світового порядку. Він застерігає, що через

російську агресію світ може побачити «право сильного» замість міжнародного права співпраці, що підриває базовий принцип рівності та справедливості на міжнародній арені [42].

Станом на початок жовтня 2024 року, за даними Офісу Генерального прокурора, наразі тривають досудові розслідування у понад 145 773 справах щодо агресії та воєнних злочинів. У контексті основної справи щодо російської агресії до переліку підозрюваних вже включено 708 осіб, серед яких представники військово-політичного керівництва рф - міністри, депутати, воєначальники, чиновники, керівники правоохоронних органів, а також інші особи, які відомі своєю причетністю до розпалювання конфлікту та кремлівської пропаганди [43].

За словами Юрія Бєлоусова, голови управління з питань протидії злочинам, вчиненим під час збройного конфлікту, в Україні об'єктивно ніколи не було системи розслідувань воєнних злочинів: хоча війна розпочалася у 2014 році, системної роботи не було, бо її масштаби не були такими великими [44]. Наразі Україна є єдиною країною з досвідом розслідування воєнних злочинів безпосередньо під час війни. Це стало реальністю через належну роботу національних та міжнародних органів, а саме документування та фіксування злочинів.

Одним з важливих та ефективних інструментів у процесі фіксації агресії є створення спільної слідчої групи (англ. – Joint Investigation Team, JIT, далі – ССГ). Щодо тяжких міжнародних злочинів, скоєних на території України. Метою ССГ є підтримка розслідувань та судового переслідування у відповідних державах, а також розслідувань, які можуть бути передані до МКС Агентство надає важливу підтримку всім учасникам ССГ, у тому числі слідчим, які працюють в Україні [45]. Також ССГ активно співпрацює з командою Офісу прокурора МКС під керівництвом К. Хана. Для забезпечення співробітництва з МКС законодавець вніс зміни до Кримінального процесуального кодексу України, додавши окремий розділ IX-2. Головною метою є забезпечення належного обміну інформацією та сприяння розслідуванню.

Слід зазначити, що до акту агресії причетні також треті країни, які співпрацюють з країною-агресором і можуть бути визнані такими, що вчиняють агресію. Зокрема, Республіка Білорусь допускає використання своєї території, повітряного простору та інфраструктури для вторгнення Російської Федерації на суверенну територію України, в тому числі, для 1) розміщення ракетних частин, підрозділів військово-космічних сил Російської Федерації; 2) здійснення систематичних обстрілів суверенної території України, у тому числі об'єктів цивільної інфраструктури; 3) проникнення на територію України диверсійно-розвідувальних груп, у тому числі з числа військовослужбовців Республіки Білорусь; 4) організації розміщення та харчування російських військовослужбовців, лікування поранених, ремонту техніки та ін. Водночас, вищі посадові особи Республіки Білорусь на регулярній основі роблять публічні заяви про всебічну підтримку агресії Російської Федерації проти України [46].

Окрім Білорусі, важливу роль в агресії росії в Україні відіграє також Іран. росія активно використовує іранські безпілотники-камікадзе Shahed 136 для нападу на українські міста та критичну інфраструктуру. Іран спочатку заперечував надання таких безпілотників, але їх використання прямо підтримувало військові злочини. За даними українських спецслужб, Росія замовила близько 2400 таких безпілотників, що дозволяє їй продовжувати завдавати ударів по мирних населених пунктах [47].

Крім БПЛА, є численні повідомлення про те, що Іран може передати балістичні ракети дальністю від 300 до 700 кілометрів, що є ще одним свідченням його активної участі в агресивних діях росії. Перекидання таких ракет створює нові виклики для українських систем ППО та підвищує ризик ескалації. Застосування балістичних ракет проти цивільних об'єктів є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права і може кваліфікуватися як військовий злочин [48].

Згідно з положеннями статті 3 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3314 (XXIX) від 14 грудня 1974 року, «акт агресії» визначено як, зокрема, акт держави, що дозволяє, щоб її територія, яку вона надає в розпорядження

іншої держави, була використана цією державою для вчинення акту агресії проти третьої держави, а також використання збройних сил однієї держави, які перебувають на її території за згодою держави, що прийняла, в порушення умов, передбачених договором, чи будь-яке продовження їх перебування на такій території після припинення дії договору [49].

Створення Міжнародного механізму судового переслідування відіграє життєво важливу роль у гарантуванні відповідальності та справедливості у світовому масштабі. Незважаючи на безліч викликів, міжнародне співтовариство та Україна активно проводять досудове розслідування численних випадків агресії та воєнних злочинів. Крім того, співпрацюють з Міжнародним кримінальним судом і формують спільні слідчі групи для забезпечення справедливості.

Історичний аналіз показує, що агресивна поведінка держав може дестабілізувати весь регіон і становити загрозу міжнародному правопорядку. Хоча механізм відповідальності за міжнародну агресію склався, він все ще недостатньо ефективний. Приклад російської агресії в Україні ілюструє труднощі застосування міжнародного права, коли держава-агресор систематично ігнорує рішення Міжнародного суду та міжнародних організацій. Це вказує на необхідність реформування існуючих механізмів для забезпечення більш швидкого та ефективного реагування на порушення міжнародного права.

Порушення росією міжнародного права показують, що боротьба з агресією потребує не тільки зусиль самої України, але й підтримки міжнародної спільноти. Спільні слідчі групи та тісна взаємодія з Міжнародним кримінальним судом допомагають документувати злочини і забезпечують справедливе розслідування. Це важливий крок для відновлення міжнародного правопорядку і недопущення подібних агресивних дій у майбутньому.

Отже, аналіз правової оцінки дій російської федерації на території України дозволяє ці дії однозначно кваліфікувати як злочин агресії, керуючись нормами міжнародного права. Згідно зі Статутом ООН та

Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС), акт агресії визначено як найсерйозніше порушення міжнародного миру та безпеки, бо він спрямований на підрив суверенітету та територіальної цілісності держави. Росія зухвало знехтувала цим принципом, розпочавши повномасштабне вторгнення в Україну, порушуючи основоположні норми міжнародного права, в тому числі Статут ООН та Гельсінський заключний акт.

Ці дії Російської Федерації також є злочинами проти миру, які відносяться до категорії особливо тяжких міжнародних злочинів і підлягають переслідуванню в міжнародних судових органах. Втім, навіть за наявності таких правових механізмів, як МКС, дієвість переслідування ускладнюється політичними чинниками, зокрема, небажанням самої Росії визнати юрисдикцію міжнародних судових інституцій та співпрацювати з ними.

Відтак, збройна агресія Росії проти України є наглядним прикладом порушень міжнародного права, що свідчить про необхідність зміцнення міжнародно-правових інституцій, таких як МКС, та розробки нових ефективних механізмів притягнення до відповідальності за злочини агресії. Це також вимагає посилення міжнародного співробітництва для реалізації міжнародного права, попередження агресивних дій та встановлення справедливості.

2.2. Порушення принципів суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи та незастосування сили.

Принципи міжнародного права є фундаментальними нормами, що формуються у процесі розвитку міжнародних відносин та правотворчої діяльності держав. Вони виступають нормативними основами регулювання міждержавних відносин і спрямовані на забезпечення миру, стабільності та співробітництва в міжнародному середовищі. Виникнення та еволюція цих принципів відбувається через тривалу практику держав, міжнародних організацій та інших суб’єктів міжнародного права, а також у процесі укладання міжнародних договорів і створення міжнародних звичаїв.

Одним з важливих етапів кодифікації та систематизації основоположних принципів міжнародного права став Гельсінський заключний акт від 1 серпня 1975 року, прийнятий в рамках Наради з безпеки та співробітництва в Європі (НБСЄ) [50]. Цей документ закріпив ключові принципи для міжнародного правопорядку, включаючи такі важливі норми, як суверенна рівність держав, незастосування сили або загрози силою, непорушність кордонів, територіальна цілісність держав, мирне врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, повага до прав людини та основних свобод, рівноправність і право народів на самовизначення, співробітництво між державами та добросовісне виконання міжнародних зобов'язань.

Також основні принципи міжнародного права було закріплено у Статуті ООН і Декларації «Про принципи міжнародного права» 1970 року такі як суверенітет, територіальна цілісність, непорушність кордонів, невтручання у внутрішні справи та незастосування сили, є фундаментальними для забезпечення миру й стабільності в міжнародних відносинах [51]. Ці принципи відображають глибоко вкорінені моральні, політичні та правові цінності, які лежать в основі сучасного світового порядку. Зокрема, вони слугують гарантією національного суверенітету держав та інструментом стримування агресії. Проте сучасна міжнародна система стикається з безпрецедентними викликами, і російська повномасштабна війна проти України є яскравим прикладом цих порушень.

Суттєвого удару змогла завдати росія по основах міжнародного права, з початком повномасштабної війни у 2022 році порушивши низку фундаментальних принципів, зокрема принцип незастосування сили та погрози застосування сили, принцип територіальної цілісності держав, а також принцип непорушності державних кордонів. Принцип незастосування сили, забороняє державам використовувати військову силу проти територіальної цілісності або політичної незалежності інших держав. Дії росії, спрямовані на військове захоплення території України, порушують цей принцип, що має на меті забезпечити міжнародну безпеку та стабільність.

Порушення цього принципу, поряд з іншими, є яскравим свідченням зневаги до міжнародних зобов'язань з боку російської влади.

Також, у контексті вторгнення росії в Україну порушено один із основних принципів міжнародного права – принцип територіальної цілісності. У 2014 році росія захопила Крим і розпочала збройний конфлікт на сході України, а у 2022 році окупувавши території Київської, Сумської, Чернігівської, Житомирської, Харківської, Херсонської, Запорізької, Одеської, Луганської та Донецької областей показала світові, що готова використовувати військову силу для зміни кордонів, що є грубим порушенням Статуту ООН (статті 2(4)) та Гельсінкських угод. Це створило новий прецедент, який непокоїть держави НАТО, особливо ті, що знаходяться на східному фланзі Альянсу, такі як Польща, Литва, Латвія та Естонія, які історично відчували загрозу від росії [51].

Війна продемонструвала, що, попри наявність міжнародних договорів, конвенцій і правових норм, агресія проти суверенної держави все ще може бути використана як інструмент досягнення політичних цілей. Збройна агресія, спрямована на підрив територіальної цілісності України, має глобальні наслідки, впливаючи на систему міжнародної безпеки. Зокрема, це питання стосується й країн-членів НАТО, які стикаються з безпосередніми загрозами порушення їхніх кордонів та правопорядку з боку росії.

Статут ООН (п. 7 ст. 2)1 захищає та охороняє суверенітет держав [13]. Його підтверджує Декларація щодо неприпустимості втручання у внутрішні справи держав, про захист їх незалежності та суверенітету, ухвалена 21.12.1965 Резолюцією 2131 (XX) на 20-й сесії Генеральної Асамблеї ООН [52]. Це право є основоположним у міжнародному праві і слугує гарантією незалежності кожної держави. У випадку з Україною суверенітет був грубо порушений. Захоплення та анексія територій України було здійснено без легітимних підстав, що порушує як принцип суверенітету, так і засади невтручання у внутрішні справи іншої держави.

Війна в Україні не тільки дестабілізувала внутрішньополітичну ситуацію в країні, але й мала широкомасштабні геополітичні наслідки,

зачепивши інтереси країн НАТО. Російські порушення кордонів держав-членів НАТО слід розглядати як частину загальної стратегії російської федерації щодо випробування стійкості західних альянсів та демонстрації своєї сили.

З моменту початку війни росія неодноразово вдавалася до провокацій, порушуючи повітряні кордони країн НАТО. У липні 2024 року в районі Тулча, на кордоні з Україною, у повітряний простір Румунії увійшли російські БПЛА. Це порушення було прямим наслідком російських дій в Україні та стало серйозною загрозою для суверенітету країн-членів НАТО. Ще один показовий інцидент стався у березні 2024 року, коли російська крилата ракета порушила повітряний простір Польщі, залишаючись у ньому протягом 39 секунд [54].

Ці дії викликають серйозні питання щодо готовності НАТО захищати свої кордони та застосовувати механізми колективної безпеки, закріплені в статті 5 Вашингтонського договору, яка є ключовою в рамках НАТО і передбачає, що напад на одного з членів Альянсу розцінюється як напад на всіх членів. Цей принцип колективної безпеки є основою функціонування Альянсу, забезпечуючи, що будь-яка агресія проти однієї країни-члена матиме колективну відповідь [55].

У сучасних умовах, коли гібридні війни стали ефективним засобом дестабілізації держав, НАТО визнає, що ці дії можуть досягти рівня, при якому стаття 5 буде застосована не лише до традиційної збройної агресії, а й до гібридних атак [55]. До гібридних загроз, з якими стикається Альянс, можна віднести агресію, яка включає різноманітні форми впливу. Це новий виклик для міжнародного правопорядку, який потребує комплексної відповіді як на рівні колективної безпеки, так і через індивідуальні заходи, що їх можуть вживати окремі держави.

У зв'язку з цим, на саміті НАТО у липні 2024 року високопосадовці підкреслили, що будь-яка країна-член НАТО має право звернутися за колективним захистом у разі гібридних атак. Це підтверджується юридичними нормами, зокрема статтею 4 Північноатлантичного договору, яка

дозволяє країнам-членам ініціювати консультації з іншими членами Альянсу у разі, якщо вони відчувають загрозу своїй територіальній цілісності або політичній незалежності [56].

Такий підхід демонструє адаптацію НАТО до нових загроз у сфері безпеки, що виникають у результаті російської агресії. Гібридні операції, що застосовуються рф проти країн-членів Альянсу, є новим викликом для міжнародного правопорядку, який потребує комплексної відповіді як на рівні колективної безпеки, так і через індивідуальні заходи, що їх можуть вживати окремі держави.

Також важливо наголосити на тому, що росія порушила і інші принципи міжнародного права, а саме принцип невтручання держав закріплено в п. 7 ст. 2 Статуту ООН, де зазначено, що цей Статут жодною мірою не дає ООН права на втручання у справи, що входять до внутрішньої компетенції будь-якої держави, і не вимагає від членів ООН представляти такі справи на розв’язання у порядку, передбаченого Статутом [13]. Однак цей принцип не стосується застосування примусових заходів передбачених Главою VII. Формулювання даної статті свідчить про те, що заборона втручання у внутрішні справи держав стосується насамперед самої Організації Об’єднаних Націй як самостійного суб’єкта міжнародного права. Водночас стверджувалося, що заборона втручання, передбачена ст. 2(7) Статуту, може поширюватися також на окремі держави.

Це підтверджується в Підсумковому звіті 935-го засідання Шостого Комітету ООН, де зазначено, що існує юридичний обов'язок невтручання не тільки для ООН, але й для окремих держав-членів Організації (Summary record of the 935th meeting : 6th Committee), де вказано, що, наразі не було заперечень з твердженням про те, що існує юридичний обов’язок невтручання у справи, що входять до внутрішньої юрисдикції будь-якої Держави, що прямо покладається не лише на Організацію Об’єднаних Націй згідно з п. 7 ст. 2 Статуту , але й, за презумпцією, на окремі Держави [13], [57, с. 208].

Принцип заборони втручання у внутрішні справи держав знайшов подальше підтвердження в численних міжнародно-правових актах, таких як

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 2131 (XX) від 21 грудня 1965 року, яка закріплює Декларацію про неприпустимість інтервенції у внутрішні справи держав і про захист їх незалежності та суверенітету [58]. Відповідно до цієї Декларації, жодна держава не має права здійснювати інтервенцію прямо чи опосередковано з будь-якої причини у внутрішні чи зовнішні справи іншої держави. У цьому контексті засуджуються не лише збройна інтервенція, але й усі інші форми втручання, зокрема загрози, спрямовані на порушення суверенітету або правосуб'єктності держави.

Значний розвиток принцип заборони втручання отримав у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами у відповідності зі Статутом ООН (Резолюція ГА ООН 2625 (XXV) від 24 жовтня 1970 року) [51]. Відповідно до цієї Декларації, жодна держава чи група держав не має права здійснювати інтервенцію, прямо чи опосередковано, з будь-якої причини у внутрішні чи зовнішні справи іншої держави. Збройне втручання, а також інші форми примусу, спрямовані проти суверенітету або політичної незалежності держав, є порушенням міжнародного права. Кожна держава має невід'ємне право обирати свій політичний, економічний, соціальний та культурний устрій без втручання з боку інших держав.

Однак з огляду на сучасні виклики міжнародного правопорядку, особливу увагу привертає агресія кремля проти України. Дії росії становлять грубе порушення принципу невтручання, закріпленого як у Статуті ООН, так і в інших міжнародно-правових актах.

Зокрема, анексія Криму та підтримка сепаратистських угруповань на Донбасі є прямим порушенням Декларації ООН 2131 (XX) від 21 грудня 1965 року, яка забороняє збройну інтервенцію та будь-які форми втручання у внутрішні справи держав. Крім того, дії росії суперечать принципам, закріпленим у Декларації про принципи міжнародного права 1970 року (Резолюція ГА ООН 2625 (XXV)), що передбачає неприпустимість збройної агресії та будь-яких інших форм втручання, спрямованих на підрив суверенітету чи незалежності держави [58].

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 68/262 від 27 березня 2014 року, яка підтверджує територіальну цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів, чітко вказує на незаконність будь-якої зміни лінії кордону України, здійсненої під тиском або шляхом втручання з боку росії [59]. Ця Резолюція є важливим міжнародно-правовим документом, який підтверджує позицію міжнародного співтовариства щодо неприпустимості порушення суверенітету України.

Таким чином, дії рф проти України можна кваліфікувати як грубе порушення принципу невтручання, що не лише порушує міжнародні зобов'язання росії як держави-члена ООН, але й підриває основи міжнародного правопорядку. Це порушення має глобальні наслідки для системи безпеки, оскільки дії росії ставлять під загрозу суверенітет та територіальну цілісність України та країн сусідів, а також дестабілізують міжнародну систему відносин, побудовану на повазі до принципів суверенітету, рівності та невтручання.

На основі цього, можемо зазначити, що сучасні виклики в міжнародному правопорядку вимагають не лише теоретичного переосмислення ролі фундаментальних принципів міжнародного права, але й активних змін, які будуть спрямовані на їх забезпечення. російська агресія проти України поставила перед міжнародним співтовариством гостре питання щодо ефективності існуючих механізмів міжнародної безпеки та спроможності цих механізмів адекватно реагувати на порушення. Особливу увагу варто приділити на те, що вторгнення росії стало показовим прикладом того, як міжнародні договори та гарантії можуть виявитися безсилими перед обличчям військової агресії.

Важливим елементом глобальної безпеки є принцип колективної безпеки, закріплений у статті 5 Північноатлантичного договору. Проте, у світлі останніх подій, навіть країни-члени НАТО стикаються з безпосередніми викликами на своїх кордонах через дії рф. Зростаюча тенденція порушення повітряного простору Польщі та Румунії, які є країнами

НАТО, показують, що загроза стабільності є не тільки регіональною, але й глобальною.

Крім того, необхідно наголосити, що війна підриває не лише принципи міжнародного права, але й загрожує стабільності всієї міжнародної системи. Адаптація НАТО до нових гібридних загроз, включно з втручаннями в інформаційний простір, кібератаками та іншими формами непрямої агресії, стає важливим напрямом роботи міжнародної спільноти.

Агресія проти України є прикладом системного порушення принципів міжнародного права, яке вимагає невідкладної рішучої реакції міжнародного товариства. Недопустимість втручання у внутрішні справи держав, заборона застосування сили та повага до територіальної цілісності — ці принципи, попри їхню доведену важливість для підтримання миру, були грубо проігноровані. Тому, міжнародна спільнота має не тільки засуджувати такі порушення, але й вживати ефективних заходів для їх запобігання, включно з посиленням санкційного тиску, зміцненням механізмів колективної безпеки та впровадженням міжнародно-правових інструментів для притягнення до відповідальності агресорів.

Таким чином, принципи міжнародного права, особливо ті, що стосуються суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи і незастосування сили, мають істотне значення для забезпечення глобального миру і стабільності. Саме дії з боку рф, зокрема її вторгнення в Україну та анексія Криму, є суттєвим проявом порушення цих принципів, вони підривають усталені міжнародно-правові норми і несуть загрозу безпеці країн-членів НАТО. Така агресія підкреслює випробування, з якими стикається світовий правопорядок у протидії міжнародним загрозам, і вказує на термінову необхідність всеосяжної глобальної реакції для зміцнення цих фундаментальних норм і забезпечення захисту державного суверенітету і територіальної цілісності.

Отже, порушення принципів суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи та незастосування сили, особливо в контексті російської агресії проти України, демонструє

серйозні виклики для сучасної системи міжнародного права. Агресія Росії, включно з незаконною анексією територій та застосуванням гібридних методів тиску, порушує норми Статуту ООН і створює небезпечний прецедент для міжнародної спільноти. Це порушення не лише підриває суверенітет і територіальну цілісність України, а й викликає занепокоєння серед країн НАТО, які також стикаються з загрозою своїм кордонам і стабільності.

Відповідно, поточна ситуація свідчить про необхідність посилення та реформування міжнародно-правових механізмів та підвищення ефективності реагування на порушення з боку агресивних держав. Процес адаптації до нових загроз, таких як гібридні атаки, потребує оновлених підходів до колективної безпеки, що полягає у готовності міжнародної спільноти відстоювати принципи міжнародного права та забезпечувати дієвість його норм у сучасному світі.

2.3. Роль міжнародно-правових санкцій у стримуванні держави-агресора.

За останнє десятиліття кількість країн які перебувають у стані активного збройного конфлікту, суттєво зросла що стало наслідком вагомих змін у світовому порядку. Міжнародне співтовариство, прагнучи зупинити необгрунтовану агресію керуючись основних принципів та положень міжнародного права, застосовує до агресорів комплекс санкційних заходів.

Виникає актуальне питання щодо здатності санкцій запобігати загрозам миру та міжнародної безпеки. Сьогодні санкції є одним із значущих інструментів міжнародного примусу політики забезпечення дотримання міжнародного правопорядку, вони стали альтернативою застосуванню військової сили проти тих, хто порушує встановлені міжнародні норми.

Санкції, накладені багатосторонніми організаціями, окремими державами або коаліціями держав (санкційники) на інші країни (підсанкційні), є механізмом тиску на політику деяких країн з метою її зміни. Існує декілька видів санкцій, серед яких варто виділити персональні санкції, які спрямовані проти конкретних осіб, секторальні санкції, проти певних галузей економіки та ембарго, повна заборона торгівлі. Ці дії можуть

застосовуватися для досягнення політичних цілей, наприклад, для зміни політичного курсу країни, для забезпечення прав людину, боротьби з тероризмом або нерозповсюдження зброї масового знищення [60]. Ефективність міжнародних санкцій як політичного інструменту залежить від багатьох факторів, включаючи єдність міжнародної спільноти, тривалість санкцій, реакцію країни-об'єкта санкцій та наявність альтернативних джерел постачання.

Міжнародно-правові санкції є вагомим інструментом міжнародного права, покликаним забезпечити зміни в поведінці порушників міжнародного права або інших суб'єктів, які створюють загрозу міжнародній безпеці та стабільності. З метою захисту міжнародного порядку та національних інтересів санкції можуть бути економічними, політичними, військовими або персональними. Мета економічних санкцій, таких як торговельні обмеження та фінансові санкції, - завдають шкоди економіці країни-об'єкта санкцій, спонукаючи її змінити свою політику. До політичних санкцій відносяться обмеження дипломатичних відносин, а до військово-політичних - ембарго на поставку зброї. Персональні санкції застосовуються до конкретної особи, відповідальної за порушення міжнародного права [61, с. 327-328].

Чимало санкцій вводяться на підставі мандата Ради Безпеки ООН, що надає їм легітимності з точки зору міжнародного права. Однак ефективність санкцій може залежати від різних факторів, таких як рівень економічної інтеграції країни-об'єкта санкцій та єдність міжнародної спільноти. Серед сучасних напрямків можна виділити цільові санкції, які часто називають «розумними санкціями» та цифрові санкції.

У контексті відповіді цивілізованого світу на військову агресію санкції є найпопулярнішим інструментом тиску на агресора з метою припинення агресії. В контексті повномасштабного вторгнення росії в України ефективність санкцій, як інструмент впливу залишається предметом дискусій серед юристів, дипломатів та науковців. Ця невизначеність значною мірою зумовлена двома критичними помилками: відсутністю чіткої термінології в оцінці ефективності санкцій і продовженням покладатися на поведінкові

зміни як основний критерій оцінки. Але з огляду на поточну геополітичну кон'юнктуру, необхідно переглянути ефективність цих заходів.

У міжнародному праві санкція може бути визначена як дія, вчинена однією або кількома державами по відношенню до іншої, щоб змусити останню виконати свої юридичні зобов'язання. У внутрішньому законодавстві санкція стосується покарання, накладеного на порушення закону, як засіб його виконання.

Зокрема, в МГП термін «санкції» може застосовуватися. відповідно до статті 49 Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях:

- на санкції, що застосовуються до цивільних інтернованих і військовополонених, відповідальних за порушення законів, правил і загальних розпоряджень, яким вони підлягають;
- на санкції, що застосовуються до осіб, які вчинили воєнні злочини або інші порушення міжнародного гуманітарного права; або
- до санкцій, що застосовуються до командирів, відповідальних за бездіяльність [62].

Наразі в міжнародному праві відсутнє єдине визначення понять: «міжнародно-правові санкції», «міжнародні санкції», «санкції». Аналізуючи Конституцію ООН можна побачити, що у статті 50 термін «санкції» не застосовується, проте використовується поняття «примусові заходи»: «Якщо Радою Безпеки вживаються превентивні або примусові заходи проти будь-якої держави, ….» [13].

В Конвенції про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях також є згадка про санкції, але безпосередньо слово не було згадано, у статті 49 застосовано словосполучення: «...вживає заходів, необхідних для припинення всіх дій…» [62].

На думку А. Лопеса та Д. Кортлайна санкції лежать між традиційним дипломатичним підходом і військовим шляхом, тому їх введення зустрічає менший національний і зовнішній опір, оскільки розглядається як заміна військових дій. Санкції можуть мати різні цілі, а саме: сприяння правам людини та демократії, боротьбу з тероризмом та розповсюдженням ядерної

зброї, дестабілізацію автократичних режимів та прискорення вирішення військових конфліктів. Міжнародно-правові обмеження спрямовані також на вплив на населення з метою виклику протесту проти тих чи інших ідей. Суб'єкти, що накладають санкції, можуть обмежувати торгівлю або іноземну допомогу цільовим країнам, обмежувати поїздки, заблокувати активи та відмовляти у доступі до фінансових установ конкретним особам або групам [63. с. 75].

Беручи до уваги цілі санкцій відповідно до міжнародного права, на думку І.С. Нуруллаєва, санкції – це заходи, які можуть служити різним цілям, а саме: (а) примусити припинити правопорушення або змінити поведінку, яка призводить до порушення міжнародного права; (б) обмежити доступ до ресурсів, необхідних для участі в певній діяльності, або (в) сигналізувати про порушення або повідомляти порушника про позицію щодо неправомірної поведінки та для стигматизації порушника [64, с. 510].

Можна запропонувати дати визначення, що є міжнародно-правовими санкціями відповідно до Конституції ООН — це комплекс заходів, вжитих країнами або міжнародними організаціями для запобігання або покарання країн за порушення міжнародного права, метою яких є примус держави до припинення протиправної поведінки або створити умови, які роблять продовження нищівної політики невигідним з економічного чи політичного погляду.

Обмежувальні заходи покликані кардинально змінити стратегію держав-агресорів. Однак країни-агресори часто намагаються обійти санкції використовуючи фіктивні компанії або ж посередників. Втім, ефективність цих обмежень для зміни поведінки агресивних держав не завжди очевидна. Економічні санкції слід розглядати як невід’ємну частину міжнародного права, вони мають мати не лише фінансову складову, а й забезпечувати політичну та дипломатичну ізоляцію країни-агресора, що сприятиме зміцненню міжнародної безпеки та стабільності.

У випадку з російською федерацією санкції передбачають різноманітні заборони, включаючи заборону на експорт певних товарів і технологій,

фінансові санкції, які включають заморожування активів і обмеження доступу до міжнародних фінансових ринків, а також індивідуальні санкції проти політичних та економічних діячів. Інші санкції також можуть передбачати заборону на в'їзд до країн, котрі потрапили в санкційний перелік, що посилює тиск на ключових осіб держави-агресора.

Міжнародно-правові санкції є одним із найефективніших засобів впливу, які може застосувати міжнародна спільнота для стримування агресивних дій держав. Але гуманітарні наслідки санкцій можуть бути значними, зачіпаючи цивільне населення і погіршуючи ситуацію, як це сталося в Сирії. Вони позначаються на доступі до охорони здоров'я, продовольства та води, що призводить до погіршення стану здоров'я населення. Блокада портів та аеропортів ускладнила доставку гуманітарної допомоги, що призвело до гуманітарної катастрофи [65].

Це ще раз доводить важливість зваженого та розумного підходу до прийняття рішень щодо санкцій, оскільки кожен можливий сценарій, який може бути наслідком таких обмежень, потребує детального їх аналізу. І хоча санкції мають на меті чинити тиск на держав-порушників міжнародно-правових норм, зловживання ними може мати серйозні наслідки для цивільного населення, спричиняючи гуманітарні катастрофи. Примусові заходи стають особливо значущими в ситуаціях, коли військове втручання є небажаним або неможливим з політичних чи етичних міркувань.

Від початку агресії проти України минуло понад два роки, і санкції були одними з перших інструментів, вжитих для реагування на війну. Вжиті заходи часто описують як безпрецедентні і порівнюють з тотальним ембарго. російська федерація стала беззаперечним лідером за кількістю накладених на неї санкцій, поняд 40 країн приєдналося до санкцій проти росії. За перші десять днів війни росія випередила Іран, Сирію, Північну Корею та Венесуелу, які десятиліттями були в санкційних списках. Велика кількість санкцій спрямована проти юридичних і фізичних осіб, а також банківських установ [66]. Втім, після першого загального потрясіння стало зрозуміло, що санкції не були безпрецедентними і не наближаються до тотального ембарго.

Хоча в умовах агресії запровадження міжнародних санкцій було ключовою відповіддю світової спільноти. Однією з найбільш помітних і суворих санкцій було відключення російських банків від глобальної системи обміну фінансовими повідомленнями SWIFT, що фактично ізолювало росію від міжнародної фінансової системи [67].

Іншим кроком були санкції проти російських олігархів введені США та країнами Євросоюзу. Станом на жовтень 2024 року Рада ЄС ухвалила чотирнацять пакетів санкцій [68]. Сполучені Штати Америки за аналогічний період наклали на рф та її союзників понад 30 пакетів санкій. Запроваджені обмеження торкнулися експорту енергоресурсів та діяльності банківських установ, військово-промислового комплексу та персональних обмежень [69].

Крім того, ЄС та його міжнародні партнери залишають за собою право скасувати для росії статус найбільшого сприяння у Світовій організації торгівлі (далі — СОТ). Це не означає пряме підвищення тарифів, але передбачає вжиття певних обмежувальних заходів, наприклад, заборону імпорту та експорту окремих товарів. Тим часом ЄС і його партнери призупинили всі переговори про вступ Білорусі до СОТ через підтримку Білоруссю російської агресії [70].

Встановлення ембарго на імпорт російських алмазів в січні 2024 року був частиною зусиль країн G7 по створенню скоординованого міжнародного механізму, спрямованого на позбавлення росію життєво важливого джерела доходу від експорту дорогоцінних каменів [71]. Заборона на російські алмази мала важливий вплив на посилення тиску на російську економіку та сигналом щодо готовності міжнародної спільноти готова знайти нові шляхи для обмеження фінансування, яке підтримує агресивну політику.

Ключовою були санкції, які були накладені 5 грудня 2022 року ЄС та Королівство Велика Британія встановлюючи заборону на імпорт сирої нафти морським транспортом, що є найбільшим кроком до припинення доходів від експорту викопного палива, які забезпечували фінансування війни [72].

Запроваджені санкції суттєво паралізували економіку та послабили здатність продовжувати агресивні дії на міжнародній арені, що призвело до

геополітичних змін. Це змушує росію шукати нових партнерів і розробляти шляхи обходу санкцій.

Останній приклад обходу накладених санкцій, стало застосування кремлем схеми фальшивого транзиту, яка дозволяє поставити санкційні товари з ЄС, які були призначені для Центральної Азії та Кавказького регіону. З метою отримання електронних компонентів подвійного призначення, використовуються посередницькі компанії. Також відстежується активне створення фіктивних підприємств для формування «тіньового флоту» ЗПГ-танкерів і транспортування зрідженого природного газу [73].

Хоча такий підхід до міжнародних санкцій покликаний не лише створити економічний тиск, але й допомагає політично та дипломатично ізолювати агресора, підтримуючи тим самим міжнародну стабільність і безпеку. Ефективність таких санкцій є предметом академічних дискусій, але вони залишаються важливим інструментом для досягнення політичних, економічних і соціальних цілей.

Хоча, оцінка ВВП та внутрішніх настроїв країни свідчить про те, що санкції не мали вирішального впливу на агресора. Незважаючи на санкції, погіршення рівня життя населення путін не продемонстрував жодних ознак відступу [74]. У вересні було мобілізовано 300 000 резервістів і розпочато кампанію з виведення з ладу електросистеми України шляхом ракетних атак і атак безпілотників [75], [76].

Міжнародно-правові санкції, як форма впливу, набувають все більшого значення в контексті глобальної безпеки та міжнародних відносин, зокрема в контексті триваючого конфлікту між Україною та російською федерацією. Цей вид заходів, що випливає з норм міжнародного права, слугує не лише засобом примусу, а й функціонує як важлива складова міжнародного правопорядку, що дозволяє запобігти агресії та зміцнити систему колективної безпеки. Міжнародні організації, наприклад, ООН, виконують ключову роль у запровадженні та контролі за санкціями, і тому їхня легітимність може впливати на ефективність цих заходів.

Дослідження покарань міжнародної спільноти у відповідь на агресивну поведінку росії демонструє значення санкцій у контексті економічного та політичного тиску на агресора. Вони мають на меті не тільки зменшити необхідні ресурси для проведення агресивної політики, а й створити умови, які зроблять подальше проведення такої політики економічно та політично невдалим. Незважаючи на дискусію навколо ефективності санкцій у зміні поведінки держави-агресора, вплив санкцій на міжнародну стабільність і безпеку є незаперечним.

Система санкцій, яка включає різноманітні фінансові, політичні, дипломатичні обмеження демонструє здатність змінювати політичні реалії світу, ця система змушує країни вступати в партнерство з новими країнами та співпрацювати з ними. Таким чином, санкції, які запроваджуються у відповідь на порушення міжнародного права, є не лише засобом боротьби з агресією, а й важливою складовою механізму підтримки міжнародного правопорядку. Подальша еволюція та адаптація санкцій до нових викликів міжнародної політики необхідні для підвищення їх ефективності та сприяння глобальній безпеці.

Санкції охоплюють різноманітні обмежувальні заходи, такі як економічні санкції, що перекривають доступ до фінансових ресурсів і критично важливих товарів, а також політичні заходи, спрямовані на ізоляцію держави від світової спільноти. Разом з тим, такі заходи часто призводять до зниження якості життя мирних громадян. Вони впливають на доступ до медичних послуг, продуктів харчування та інших товарів. Це позначається на доступі до медичних послуг, продуктів харчування та води, що загрожує погіршенням стану здоров'я населення. Особливо критичними є ситуації, коли блокада портів і аеропортів перешкоджає доставці гуманітарної допомоги, поглиблюючи кризу і збільшуючи страждання цивільного населення.

РОЗДІЛ 3. ЕФЕКТИВНІСТЬ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУТІВ НА ЗЛОЧИН АГРЕСІЇ, ВЧИНЕНИЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

3.1. Міжнародно-правові механізми притягнення до відповідальності за злочин агресії.

Злочин агресії в сучасному міжнародному праві є однією з найбільш складних і важливих категорій міжнародних злочинів. Навіть під час Нюрнберзького процесу такі дії вважалися серйозним порушенням, що лягло в основу індивідуальної кримінальної відповідальності за міжнародні злочини. Саме тоді агресія була визначена як «найсерйозніший міжнародний злочин» і породила інші серйозні порушення, такі як військові злочини та злочини проти людства. злочин агресії відповідно до рішення Міжнародного військового трибуналу в Нюрнберзі вважається «supreme international crime», що акумулює в собі «evil of the whole», а також уможливив вчинення інших міжнародних злочинів проти цивільного населення, що повномасштабно й систематично вчиняються на території України, які фіксуються відповідними міжнародними організаціями, зокрема Незалежною міжнародною комісією ООН з розслідування порушень в Україні та групою експертів ОБСЄ в рамках «московського механізму» [77, с. 25]

Злочин агресії переплітається з іншими невирішеними історичними дискусіями в галузі міжнародного права, його визначення виявилося надзвичайно складним. Тому лише в 1974 році Генеральна Асамблея ООН прийняла визначення «акту агресії» в Резолюції 3314 [78].

Але, оскільки це визначення було розроблено під час холодної війни, воно пронизане анархічними поняттями, які підривають його нормативне значення. Під час переговорів щодо створення визначення всі делегати прагнули врегулювати форми збройних конфліктів, які були головною загрозою того часу - такі як ядерні війни та боротьба народів за незалежність, - в той час як конкуруючі блоки прагнули просувати свої політико-стратегічні інтереси через акт агресії [79, с. 5].

Таким чином, визначення агресії розглядалося як стратегічний актив, який держави прагнули контролювати, щоб мати можливість одного дня мобілізувати його проти своїх геополітичних супротивників. Як наслідок, як зазначають Креб Хольцендорф, «жоден з міжнародних або інтернаціоналізованих кримінальних трибуналів, створених з 1990-х років для розгляду конкретних ситуацій міжнародної злочинності не включав злочин агресії», оскільки стратегічні інтереси занадто сильно впливали на визначення [80].

Агресія означає не лише порушення миру та безпеки, а й виклик системі міжнародних відносин, заснованій на повазі національного суверенітету.

Поняття агресії в міжнародному праві є досить динамічним і з часом змінювалося. Від традиційного розуміння агресії як збройного конфлікту з іншою державою до сучасного, яке включає в себе широкий діапазон дій, що підривають міжнародний мир і безпеку. Якщо за часів холодної війни акцент робився на загрозі виникнення збройного конфлікту між великими державами, то після її припинення на перший план вийшли такі питання, як внутрішні протистояння, гуманітарні інтервенції та кібернетичні загрози. Ці зміни відображені у відповідних міжнародно-правових документах, зокрема у Статуті ООН та додаткових протоколах до нього.

Після Другої світової війни спроби врегулювати агресію через міжнародні інституції не завжди були ефективними. Незважаючи на те, що Статут ООН прямо забороняє застосування сили, за винятком випадків самооборони або дій, санкціонованих Радою Безпеки, механізми відповідальності за порушення цього принципу залишаються обмеженими. Відповідальність за агресію є складним питанням, яке потребує взаємодії міжнародного кримінального права, відповідальності держави та політичних реалій.

Агресія в міжнародному праві визначається як дії держави, спрямовані проти суверенітету, політичної незалежності або територіальної цілісності іншої держави. Статут ООН, який є основоположним документом сучасного

міжнародного права, забороняє агресію з метою підтримки міжнародного миру та безпеки. У межах своїх повноважень ООН здійснює колективні заходи для запобігання загрозам миру, а також реагує на акти агресії або інші порушення міжнародної безпеки, що є однією з ключових функцій цієї організації відповідно до її установчих документів.

Відповідно до пункту 4 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй, застосування сили або загрози силою для порушення територіальної цілісності або політичної незалежності інших країн суворо заборонено. Винятки допускаються лише тоді, коли держава здійснює право на індивідуальну або колективну самооборону відповідно до статті 51 Статуту або зі схвалення Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй і це необхідно для відновлення або підтримки міжнародного порядку. Мир і безпека (ст. 42 Статуту ООН).

Відповідно до статті 1 Резолюції 3314 (XXIX) Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 року «Агресія є застосування озброєної сили державою проти суверенітету, територіальної недоторканості чи політичної незалежності іншої країни чи якимось-іншим чином, несумісним з Статутом ООН, як це встановлено у даному визначенні», також відповідно до статті 3 «Будь-яка наступна дія незалежно від оголошення війни і з урахуванням положення 2, буде кваліфікуватися в якості акту агресії...» [13].

Після ухвалення Резолюції в жодному з Додаткових протоколів 1977 року до Женевських конвенцій 1949 р., ні в статутах кримінальних трибуналів для колишньої Югославії та для Руанди, ні в інших, договорах міжнародного значення, не йшлося про визначення агресії і тільки у 1998 р., із підписанням у Римі Статуту МКС було порушене питання про визначення агресії. На Конференції не вдалося дійти до визначення. Проблема полягала в тому, щоб роз’яснити роль Ради Безпеки ООН, яка, згідно зі ст. 39 Статуту ООН, наділена дискреційним повноваженням – визначити наявність агресії. З рештою, було прийнято рішення що Асамблея держав-учасниць Статуту в подальшому ухвалить положення, яке міститиме визначення агресії та

встановить умови, за яких Суд здійснюватиме юрисдикцію щодо цього злочину.

Разом з тим, Римський статут не містить чіткого визначення злочину агресії, так як сторони не змогли його узгодити на момент ухвалення. Однак сутність цього злочину була визначена лише в 2010 році в Резолюції RC/Res.6 «Злочин агресії», прийнятою Конференцією з перегляду Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Кампалі 31 травня - 11 червня 2010 року, в якій зазначається, що злочин агресії полягає у плануванні, підготовці, ініціюванні або здійсненні представником, який має можливість здійснювати ефективне командування або контроль над політичною, військовою або іншою діяльністю держави, акта агресії, який за своїм характером, тяжкістю та масштабами є грубим порушенням Статуту [15]].

Визначення походить від Визначення Генеральної Асамблеї ООН 1974 року, яке делегати в Римі вирішили використовувати як основу для визначення злочину [81, с. 21]. Крім того, стаття 2(4) Статут ООН, що забороняє «загрозу силою або її застосування проти територіальної цілісності або політичної незалежності будь-якої держави», була використана для визначення «злочину агресії» [13]. Таким чином, більша частина визначення Кампальської конференції була запозичена з попередніх джерел. На відміну від інших злочинів, що підпадають під юрисдикцію МКС, особа, яка діє самостійно, без дій держави або залучення держави, не може вчинити злочин агресії. Таким чином, агресія є «злочином керівництва», за який можуть відповідати лише державні лідери та державні посадові особи, які мають достатньо повноважень, щоб спрямовувати сили держави на агресивні дії .Крім того, злочин агресії може бути застосований лише до «явних» порушень Статуту ООН, для чого необхідно оцінити «характер, тяжкість і масштаб» порушення [82, с. 36, 57]. Відповідно до Статуту ООН, державам дозволено застосовувати силу лише тоді, коли це є актом самооборони або коли це санкціоноване Радою Безпеки ООН.

Фактори міжнародно-правової кваліфікації агресії включають. Перший фактор — це зважування агресивних дій держави з позиції міжнародного

права. Слід зазначити, що визначення агресії є виключно питанням міжнародного права, а не національного законодавства. Другий фактор – оцінка агресії за критеріями ООН. Зокрема, «Статут» і «Визначення агресії» містять об'єктивну характеристику агресії, при цьому держави зобов'язані «брати до уваги» міжнародне право. Третє – застосування принципу передбачення результатів агресивних дій. Тобто, з цього випливає, що держава, яка вчинила агресію, має відповідати не лише за прямі наслідки своїх дій, а й за можливі віддалені наслідки для світової спільноти. [13].

Окреслюючи проблематику міжнародно-правової кваліфікації агресії, слід відзначити, що, незважаючи на загальноприйняту заборону агресії як міжнародного злочину абсенція поняття агресії ставить питання стосовно складових цього злочину. Це залишається відкритим полем для інтерпретацій та правових маневрів.

Злочин агресії є найсерйознішим порушенням міжнародного порядку, що підриває глобальну систему безпеки та призводить до широкомасштабних порушень прав людини. У цьому контексті міжнародні судові механізми, зокрема Міжнародний кримінальний суд, стали центральними для притягнення до відповідальності тих, хто причетний до агресії та військових злочинів.

Міжнародна відповідь на агресію росії проти України демонструє складну еволюцію міжнародного права та функціонування механізмів притягнення до відповідальності за порушення основоположних принципів міжнародного права. Агресія, яка є одним із найсерйозніших порушень міжнародного права, виявилася тестом на здатність світового товариства реагувати на масштабні порушення, що впливають на глобальну систему безпеки та права людини. У цьому контексті МКС, який відіграє центральну роль у забезпеченні правосуддя щодо найтяжчих міжнародних злочинів, у тому числі злочину агресії, має суттєвий вплив на процес відновлення міжнародного порядку, має значний потенціал для відновлення міжнародного захисту прав людини.

Російська анексія Криму в 2014 році та послідуючі події на сході України були першою стадією міжнародних санкцій та дипломатичних заходів, що включали введення санкцій та дипломатичні заходи. Однак обмеженість міжнародно-правових інструментів на той час, включаючи відсутність безпосередньої юрисдикції МКС щодо агресії, що обумовила невизначеність щодо відповідальності за цей злочин. Україна на той час ще не ратифікувала Римський статут, проте подала дві декларації про визнання юрисдикції МКС у 2014 та 2015 роках, що надало суду можливість розслідувати воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні на території України [83].

Вторгнення Росії в Україну у 2022 році було вирішальним моментом для посилення ролі міжнародного кримінального судочинства. МКС відкрив провадження щодо воєнних злочинів, скоєних під час конфлікту, і зосередився на притягненні до відповідальності осіб, винних у серйозних злочинах, пов'язаних із МГП. Згідно зі статтями Римського статуту, суд має юрисдикцію щодо воєнних злочинів, геноциду та злочинів проти людяності, що дає йому можливість розслідувати дії, вчинені на окупованих територіях.

Одним із ключових моментів у зміцненні правової позиції України була ратифікація Римського статуту у 2024 році. Це означає не лише визнання Україною повної юрисдикції МКС, а також відкриття нових можливостей для притягнення до кримінальної відповідальності за злочин агресії. Це значний крок, адже він дозволяє повною мірою використовувати механізми суду для переслідування не лише воєнних злочинів, а й агресії, що, в свою чергу, надає міжнародній юстиції інструменти для притягнення до відповідальності найвищих посадових осіб росії, в тому числі тих, хто брав участь у підготовці та здійсненні цієї агресії [84].

Одним із ключових викликів у процедурі притягнення до відповідальності за агресію є невизнання росією юрисдикції МКС та її відмова співпрацювати з судом. Але навіть за відсутності згоди агресора міжнародно-правові механізми мають засоби для досягнення правосуддя. Ізоляція росії на міжнародній арені, виключення з ключових міжнародних

організацій та посилення санкційного тиску створили умови для поступової зміни правового ландшафту. Як наголушує А. Кориневич видані ордери на арешт ключових російських посадовців, включно з президентом володимиром путіним, у зв'язку з воєнними злочинами, є знаковими прецедентами, що підкреслюють серйозність злочинів, скоєних під час конфлікту, і є важливими для України [85].

Вагомим аспектом сучасної міжнародно-правової системи є пошук нових механізмів забезпечення відповідальності за агресію, передусім через створення спеціальних трибуналів. Україна разом з міжнародними партнерами розпочала роботу над створенням спеціального трибуналу для розслідування злочину агресії проти України. Зазначена ініціатива спрямована на заповнення прогалин у системі міжнародного кримінального правосуддя та є доповненням до діяльності МКС, адже трибунал матиме вузьку юрисдикцію, спрямовану на розслідування злочинів, пов'язаних з агресією. Цей підхід може стати важливим прецедентом у міжнародному праві та сприяти подальшому формуванню доктрини відповідальності за агресію.

Крім того, слід зазначити, що право вето постійних членів Ради Безпеки ООН значно ускладнює процес переслідування агресії. У жовтні 2024 року Александр Стубб (Президент Фінляндії) виступив із заявою, щодо виключення росії з Ради Безпеки ООН, оскільки жодна держава не повинна мати право вето в Раді Безпеки ООН [86]. Коли одна з держав із правом вето сама є стороною конфлікту, міжнародне співтовариство стикається з перешкодами у вживанні ефективних заходів. Це відображається в неспроможності Ради Безпеки затверджувати санкції або створювати спеціальні трибунали для розслідування актів агресії. У результаті міжнародно-правові механізми залишаються паралізованими, що ставить під сумнів ефективність сучасної міжнародної судової системи в контексті агресії.

Одним із можливих рішень цієї проблеми було б створення спеціального міжнародного трибуналу для переслідування злочину агресії.

Багато міжнародних організацій і країн оголосили про ініціативи, спрямовані на досягнення цієї мети.

Згідно із заявою, опублікованою 26 січня 2022 року, Парламентська асамблея Ради Європи (ПАРЄ) одноголосно проголосувала за створення спеціального міжнародного трибуналу у справах про агресію проти України. Заклик до створення міжнародного трибуналу повторює заклики британських законодавців, які минулого тижня заявили, що підтримують «створення спеціального трибуналу з обмеженим фокусом на злочині агресії» на додаток до поточних розслідувань МКС. Міжнародна торгова палата).Такий трибунал можна було б створити під егідою Генеральної Асамблеї ООН, що підвищило б його легітимність і забезпечило б міжнародне визнання [87]. Водночас такі ініціативи стикаються з серйозними політичними викликами, оскільки їхня ефективність залежить від підтримки широких національних та міжнародних спільнот.

Важливим є також питання відповідальності держави за агресію. Міжнародне право визнає принцип відповідальності держави за міжнародно-протиправні дії, включно з агресією, але механізми реалізації цього принципу залишаються нерозвиненими. У сучасній практиці є приклади застосування відповідальності держави, наприклад, рішення Міжнародного суду ООН у справах про застосування сили або відшкодування збитків у війні. Однак у разі агресії важливо мати чіткі механізми надання компенсацій постраждалим країнам і притягнення агресорів до відповідальності.

Таким чином, ратифікація Україною Римського статуту у 2024 році є значною подією у розвитку міжнародного правопорядку та підтверджує спроможність міжнародних інституцій забезпечувати правосуддя навіть в умовах таких масштабних порушень, як агресія. Не дивлячись на серйозні виклики, з якими стикаються міжнародні правові механізми, зокрема, небажання сторони-агресора співпрацювати, світова спільнота продовжує шукати ефективні правові рішення, які гарантуватимуть притягнення до

відповідальності за порушення міжнародного права та забезпечать справедливість для жертв конфлікту.

Виходячи з вищезазначеного, злочин агресії, з часу своєї першої юридичної інституціоналізації під час Нюрнберзького процесу, є ключовою категорією в системі міжнародного кримінального права, визначається як «злочин керівництва» і є таким, що направлений проти міжнародного миру і безпеки. Всупереч формулюванню резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1974 року, яка сформулювала базове визначення агресії, подальші спроби її закріплення були обмеженими через складність кваліфікації самого акту агресії, розмежування суб'єктів відповідальності та через відсутність загальноприйнятих підходів до його інтерпретації. Кампальські поправки 2010 року до Римського статуту МКС були важливим кроком на шляху до правового регулювання цього злочину, але разом з тим залишили низку невирішених питань, зокрема, щодо можливості їх практичного застосування.

Кваліфікація агресії як злочину передбачає індивідуальну відповідальність осіб, які фактично здійснюють контроль над державними або військовими структурами. Ця концепція відповідає принципу, згідно з яким саме урядові особи високого рівня, наділені повноваженнями щодо прийняття рішень стосовно застосування збройної сили, повинні нести відповідальність за агресивні злочини. Утім, в умовах зростання складності сучасних міжнародних відносин, які ускладнюються новими викликами, зокрема кіберзагрозами, існує потреба в адаптації правових механізмів, здатних забезпечити ефективне реагування на нові форми агресії.

Відповідно, попри значні зусилля міжнародної спільноти, складною для універсального правозастосування залишається категорія злочину агресії, що потребує подальшого дослідження та удосконалення міжнародно-правових механізмів з метою покращення ефективності системи глобальної безпеки та притягнення винних до відповідальності.

3.2. Діяльність Міжнародного кримінального суду у розслідуванні міжнародних злочинів, вчинених на території України.

Стаття 3 Гаазької конвенції (IV) 1907 року передбачає: «Воююча сторона, яка порушує положення [Гаазького регламенту 1907 року], повинна ... нести відповідальність за всі дії, вчинені особами, що входять до складу її збройних сил» [88].

Термін «трибунал» є ширшим, ніж термін «суд», оскільки він може означати адміністративний, а не судовий орган. Останні, як правило, надають більший спектр судових гарантій. «Трибунал» також може використовуватися для позначення певного виду суду, який має повноваження з особливої справи. Наприклад: Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії або Міжнародний військовий трибунал щодо Далекого Сходу [89], [90]. Стаття 5 Третьої Женевської конвенції вимагає, щоб у разі виникнення сумнівів статус особи, яка вчинила воюючі дії і яка перебуває в руках ворога, визначався трибуналом тобто це не обов'язково має бути суд [18].

На початку XXI століття у міжнародному праві були розроблені принципи діяльності міжнародних трибуналів. Вагомий внесок у формування механізму кримінальної відповідальності зробив Гаазький трибунал, створений у 1993 році, виходячи з принципу покарання військових злочинців у Югославії та принципу «ніхто не повинен бути поза законом». міжнародна злочинність. Трибунал по Руанді був створений у 1994 році і допоміг створити механізм відповідальності за геноцид [91].

Попри те, що діяльність цих трибуналів зазнала критики з боку світової спільноти, вона є новим етапом у розвитку міжнародного права, адже створення Міжнародного кримінального суду було реакцією на численні воєнні злочини, скоєні під час збройних конфліктів на Балканах у 1990-х роках. На Конференції Організації Об'єднаних Націй у Римі в 1998 році були переглянуті повноваження суду і прийнято Римський статут, який передбачав створення незалежного постійного міжнародного кримінального трибуналу з «юрисдикцією щодо найтяжчих злочинів, які викликають занепокоєння міжнародного співтовариства в цілому» [15].

Слід зазначити, що Нюрнберзький трибунал відіграв ключову роль у розробці механізмів переслідування міжнародних злочинів. Як перший

офіційний міжнародний орган, створений для розгляду злочинів нацистської Німеччини під час Другої світової війни, він став важливою віхою в розвитку міжнародного правосуддя. Нюрнберзький і Токійський трибунали, засновані після війни, стали першими кроками в розвитку підходу, який міг би реформувати міжнародне право, наголошуючи на правовому регулюванні міжнародних злочинів. Як і Міжнародний кримінальний суд, вони є результатом варварських наслідків війни. Створення таких механізмів є великим досягненням у контексті триваючих міжнародних конфліктів і сприяє здійсненню правосуддя та відновленню миру.

Однак, незважаючи на існуючі механізми підзвітності, виклики, з якими стикається ІСС, демонструють, що існує ще багато проблем, які потребують вирішення. Зокрема, необхідно продовжити дослідження злочину агресії, оскільки це поняття є новим і в міжнародному масштабі немає відповідної практики. Таким чином, процес судового переслідування військових злочинців залишається складною справою, яка вимагає постійних зусиль для забезпечення ефективного правосуддя та запобігання повторенню таких злочинів у майбутньому.

Сьогодні перед міжнародною спільнотою стоїть важливе завдання: зупинити війну в найбільшій країні Європи та притягнути винних до відповідальності. Водночас перед українським суспільством і державою стоять не менш важливі й складні завдання: дати відсіч окупантам, відновити територіальну цілісність, покарати злочинців, відшкодувати збитки, завдані збройним вторгненням. Створення спеціальних судів є ефективним способом реагування на злочини та забезпечення їх покарання відповідно до закону.

Основний документ, який регулює діяльність Суду, є Римський статут він надає МКС юрисдикцію щодо чотирьох основних злочинів.

Насамперед, злочин геноциду кваліфікується конкретним умислом знищити повністю або частково національну, етнічну, расову чи релігійну групу шляхом вбивства її членів або в інший спосіб: заподіяння тяжких тяжких тілесних чи психічних ушкоджень членам групи; умисне створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне або часткове її фізичне

знищення; вжиття заходів, спрямованих на запобігання народженню дітей у групі; насильницька передача дітей групи в іншу групу [15].

Після початку повномасштабної агресії Україна звернулася до Міжнародного кримінального суду з позовом про порушення російською федерацією Конвенції про запобігання геноциду, коли вона розпочала масштабну війну з Україною. Президент росії пояснив її початок тим, що хотів захистити мешканців Донецької та Луганської областей від геноциду з боку України. У цьому позові йшлося не про те, що саме росія неправдиво звинувачує Україну в «актах геноциду», а про те, що дії Росії цілком підпадають під визначення геноциду проти українського народу [92, с. 1-2].

До компетенції МКС входить переслідування за злочини проти людяності, які є серйозними порушеннями, вчиненими в рамках повномасштабного нападу на будь-яке цивільне населення. У Римському статуті перераховано 15 форм злочинів проти людяності, серед яких вбивство, зґвалтування, позбавлення волі, насильницькі зникнення, рабство - особливо жінок і дітей, сексуальне рабство, тортури, апартеїд і депортація.

росія змогла порушити також цей принцип і має бути притягнута до відповідальності. Польовий офіс МКС в Україні займається збором кримінальних порушень, які були вчинені російськими військовими проти українського населення. Яскравим прикладом таких порушень стали побачені наслідки після деокупації Київської області міста Буча [93].

Правова база для створення спеціального трибуналу має багато важливих аспектів. Правова основа для створення трибуналу може базуватися на різних міжнародно-правових документах, таких як Римський статут Міжнародного кримінального суду або резолюції Ради Безпеки ООН.

Слід зазначити, що злочин агресії – це злочин, вчинений вищим політичним і військовим керівництвом. Цей злочин також включає інші військові злочини, включаючи злочини проти людяності. Що стосується агресії росії, яка триває, то внутрішня правова система України зі зрозумілих причин у більшості випадків неспроможна ефективно реагувати на злочини та забезпечити справедливе покарання винних. Тому Україні необхідно

терміново повноцінно приєднатися до Римського статуту Міжнародного кримінального суду, тобто ратифікувати та посилити слідчу діяльність наших компетентних органів у всіх інцидентах з 2014 року, що допоможе притягнути до відповідальності всіх, хто вчинив військові злочини на території України. Притягнути його до відповідальності.

Наразі жоден міжнародний суд чи трибунал не може розслідувати та переслідувати злочин агресії проти України, оскільки прямого переслідування злочину «агресія» немає.

На конференції, що відбулася в Кампалі, Уганда, у 2010 році сторони Римського статуту запропонували поправку, згідно з якою Міжнародний кримінальний суд не матиме юрисдикції щодо злочинів агресії, вчинених громадянами держав, які не є сторонами Римського статуту. Римського статуту або на його території; держава не може здійснювати юрисдикцію над актом агресії, вчиненим цією державою, якщо вона видала відповідну заяву Секретарю Міжнародного кримінального суду про те, що вона не визнає такої юрисдикції.

Відповідно, стверджує доктор юридичних наук Г. Мамка, «держави стають учасниками МКС, а злочини, скоєні їх громадянами або на їх території, — підсудними йому за фактом ратифікації Римського статуту» [94]. А.Кориневич у свої статті стверджує, що немає сенсу сподіватися, що Рада Безпеки ООН передасть питання на розгляд МКС, поки росія необґрунтовано залишається постійним членом і зловживає своїм правом вето [95].

Сьогодні між Україною та Міжнародним кримінальним судом встановлена ефективна координація, що значно підвищує ефективність реагування на злочини, скоєні Російською Федерацією. Співробітництво з МКС було значно посилено, в тому числі завдяки відкриттю польового офісу МКС. Як зауважив під час брифінгу Прокурор Міжнародного кримінального суду Карім Хан: «Це не просто перебування офісу МКС в Україні, і не тому, що ми хочемо орендувати якусь нерухомість, а тому, що ми маємо показати, що закон є, і закон діє» [96].

Найімовірніше, це буде створення спеціального трибуналу на підставі міжнародних договорів. Міжнародні експерти зазначають, що всі варіанти, які пропонуються для створення міжнародного спеціального трибуналу, спираються на міжнародні договори. Серед запропонованих ідей - це можливість створення трибуналу, який би був створений на основі багатосторонньої угоди між Україні. та іншими країнами, з використанням попередніх прецедентів Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу, Міжнародного кримінального суду, Міжнародного трибуналу для колишніх радянських республік, Міжнародного трибуналу для колишніх [97, с. 72, 83].

Створення Спеціальногоо трибуналу на основі угоди України з ООН і прийняттям відповідної резолюції Генеральної Асамблеї ООН це можлива процедура створення юридичного органу, який здатний розглядати справи, пов'язані з російською агресією та іншими міжнародними злочинами.

Іншим шляхом є створення «гібридного трибуналу» як суд, що функціонуватиме на підставі національного законодавства та юрисдикції, а саме - як частина української судової системи, за участю міжнародного елементу в процедурі створення та функціонування суду. За такого підходу існує ризик обмеження правової оцінки триваючої агресії до рівня «міждержавного конфлікту» [7].

Світу потрібен міжнародний орган, який міг би зміг притягнути до відповідальності за акти агресії найбільшою мірою. Таким чином ми зможемо усунути й інші спірні моменти, наприклад, особисту та службову недоторканність посадовців держави-агресора.

Створення спеціального трибуналу для розслідування злочинів, пов'язаних із військовою агресією рф в Україні, є важливим завданням, яке потребує міжнародної співпраці та правової бази, Україна вже зробила один вагомий крок на шляху до притягнення до відповідальності росію за вчинену нею агресію, це ратифікувала Римського статуту Міжнародного кримінального суду [84]. Також, має сенс співпрацювати з іншими країнами та міжнародними організаціями в цій сфері. Вирішуючи це питання, важливо

забезпечити найвищий рівень законності та підзвітності, щоб відновити справедливість і відповідність міжнародним стандартам.

Варто розглянути перспективу створення спеціального трибуналу за зразком Нюрнберзького трибуналу 1945 року. Створення спеціального органу в галузі міжнародного права є актуальним викликом часу. Жодна з існуючих інституцій – Міжнародний суд ООН, Міжнародний кримінальний суд чи ЄСПЛ – не в змозі притягнути до відповідальності високопоставлених кримінальних чиновників держави-агресора. Приємно, що ця ініціатива вже отримала підтримку міжнародних інституцій – Парламентської асамблеї Ради Європи, Європейського парламенту, ПА НАТО, ПА ОБСЄ, парламенту Литви.

Перш за все, слід зазначити, що оголошений спеціальний трибунал працюватиме на основі конкретних стандартів і методологій. Ці принципи були розроблені та застосовані Міжнародним кримінальним судом і викладені в Римському статуті. Звідси випливає ключове завдання – виявлення та притягнення до відповідальності злочинців, винних у актах агресії проти України та злочинах, вчинених на нашій території. По-друге, юрисдикція спецтрибуналу повинна охоплювати всі злочини, вчинені росією з 2014 року. Третій важливий аспект — спеціальний трибунал матиме юрисдикцію над тими, хто здійснює безпосередній політичний і військовий контроль над державою-агресором. Важливо врахувати можливість встановлення індивідуальної кримінальної відповідальності, а службовий статус обвинуваченого, наприклад, глави держави чи іншої посадової особи, не є недоторканністю, тому винний не зможе уникнути або пом’якшити покарання. .

Починаючи з весни 2022 року, українська сторона активно закликає міжнародну спільноту підтримати створення спеціального міжнародного трибуналу. Завданням трибуналу буде розслідування та притягнення до відповідальності Російської Федерації за злочин агресії. В квітні 2022 року цю надважливу ініціативу підтримала ПАРЄ, а на початку 2023 року Європейський парламент проголосував за створення трибуналу для вищого керівництва кремля. Ця резолюція була ухвалена 472 голосами. Наразі є

більше десяти країн, які підтримують створення такого трибуналу. Відтак, коло тих, хто налаштований на співпрацю задля притягнення агресора до відповідальності, стрімко розширюється [99]

Шлях до справедливості, хоч і необхідний, часто супроводжується труднощами. Ця складна ситуація особливо помітна в контексті спроб створити Міжнародний трибунал для нагляду за покаранням росії за злочин агресії проти України. Під час повномасштабного вторгнення було досягнуто значного прогресу у вигляді посилення підтримки України в численних резолюціях Європейського парламенту, Парламентської асамблеї Ради Європи та інших парламентських асамблей, міжнародних організацій та національних парламентів. Цей процес тривалий і складний, оскільки передбачає створення абсолютно нового спеціального судового органу.

Як зазначає Посол з особливих доручень МЗС А. Кориневич: «Злочин агресії є простим у доведенні. Усі докази — на поверхні». І все ж таки, на шляху до створення Міжнародного трибуналу, щоб посадити в.путіна на лаву підсудних та притягнути всіх інших до відповідальності, постають виклики та перешкоди [100].

Український дослідник В. Солов'ян наголошує на особливостях міжнародно-правової кваліфікації агресії, серед яких, зокрема, звинувачення у вибірковості, організаційні труднощі (налагодження співпраці між українськими та міжнародними експертами), а також юрисдикційні повноваження трибуналу. Ця панорама характеризується різним трактуванням міжнародного права, політичним забарвленням та різними національними інтересами, що ускладнює притягнення до відповідальності та здійснення правосуддя. [101].

Одна з найбільш суттєвих перешкод на цьому шляху - юридичні суперечки щодо створення міжнародного трибуналу для розслідування злочинів російської агресії проти України. Головне з них полягає в тому, що МКС, основна міжнародна інституція для судового розгляду найтяжчих міжнародних злочинів відповідно до статті 5 Римського статуту МКС, до яких належить злочин геноциду, злочини проти людяності, воєнні злочини та

злочин агресії, наразі не має юрисдикції щодо злочинів агресії, як це визначено в його основоположному документі - Римському статуті (стаття 5, параграф 2): «Суд здійснює юрисдикцію щодо злочину агресії, як тільки статут, що визначає цей злочин і встановлює умови, за яких Суд здійснює юрисдикцію щодо цього злочину, буде прийнятий відповідно до статей 121 і 123» [15].

Ця відсутність компетентної персональної чи територіальної юрисдикції значно ускладнила б створення спеціального міжнародного трибуналу щодо цього конкретного злочину проти України. Юридична загана також випливає з того факту, що Росія не ратифікувала Римський статут, отже, практично це означає, що вона не визнає юрисдикцію МКС щодо питань, які стосуються злочинів, скоєних її громадянами або на її території.

Закон міжнародного права важливий завдяки тому, що суд був усунутий і досягнуто засудження, виконання вироків вимагає, щоб держава тісно співпрацювала, щоб бути впевненим Прецедент вказує на те, що за відсутності консенсусу та згоди між власниками ключових каменів виконання судових рішень може бути надзвичайно складним.

Ще одна перешкода – це збір доказів на окупованій території, оскільки безпосередньо зібрати інформацію про злочини, які окупанти вчиняють на цій території, просто неможливо. Можна стверджувати, що сама окупація є актом агресії, але без відповідної документації інші злочини буде важко переслідувати.

Іншою проблемою є юридична перешкода, яка пов’язує Путіна з будь-якими наказами про вчинення терористичних актів, таких як вибухи лікарень, шкіл, житлових будинків та інші операції цивільної інфраструктури. Цілком ймовірно, що це був міністр оборони. Шойгу, який віддав ці та інші накази, тому такі докази буде важко отримати.

До того ж звинувачення, навіть якщо вони зроблені, можна легко проігнорувати. Це так, оскільки Росія не підписала МКС і не зобов’язана видавати своїх громадян. Єдиним засобом, за допомогою якого можна забезпечити виконання рішень МКС, є Рада Безпеки ООН. Тому, якщо Путін

залишиться при владі або навіть якщо він піде у відставку, але залишиться під захистом своїх наступників, міжнародне правосуддя ніколи не буде вважатися виконаним.

Одним із погоджувальних варіантів є можливість створення «інтернаціоналізованого трибуналу», але не на території України і не в рамках української судової системи. Це необхідно, щоб мати можливість визначити спосіб створення такого трибуналу, який може бути схвалений усіма зацікавленими сторонами. У такому випадку Генеральна Асамблея ООН схвалила б створення трибуналу в міжнародній авторитетній юрисдикції. Наразі Україна не погоджується з «гібридною» формою трибуналу, за якої він створюється згідно з українським законодавством і згодом визнається іншими державами.

Тому до вирішення цих проблем було б вигідно залучати регіональні міжнародні організації – зокрема, Раду Європи. Така оптимальна судова система можлива в рамках гібридного трибуналу, створеного через українське судочинство з переважною увагою та залученням Ради Європи. Ця ідея ширіться в публікаціях європейських юристів-міжнародників. Публічне схвалення надійшло від Девіда Крейна, прокурора Спеціального суду Сьєрра-Леоне[102].

Низка міжнародних судів розпочали позови з метою притягнення винних до відповідальності. Україна вже отримала позитивні рішення від двох судів. Зокрема, 16 березня Міжнародним судом ООН, який 24 лютого постановив, що Росія «повинна негайно припинити військові операції, які вона розпочала». Міжнародний суд розглянув заяву України про те, що аргументи Росії щодо недопущення геноциду на окупованих територіях є неправдивими відповідно до Конвенції ООН про запобігання геноциду. Це рішення було знаковим не лише тому, що суд став на сторону України, але й тим, що зажадав повного виведення військ з українських територій [103].

Ще одне рішення ЄСПЛ виніс 1 березня, яким підтвердив попереднє рішення про те, що Росія зобов'язана «утримуватися від військових нападів на цивільних осіб і цивільні об'єкти, в тому числі... школи і лікарні». Україна

звернулася до суду з позовом відповідно до європейського законодавства з прав людини. ЄСПЛ додав, що Росія була винна в тому, що змушувала біженців з Маріуполя тікати до Росії замість обраного ними місця призначення [104].

Однак судове рішення і фактичне здійснення правосуддя – це дві різні речі, особливо коли йдеться про притягнення до відповідальності глави держави. росія була виключена з Ради Європи через вторгнення та перестала відповідати на вимоги Європейського суду. З 2016 року країна також не визнає повноважень МКС. Це не виключає можливості відкриття прокурором МКС справи або видачі ордерів на арешт окремих росіян. Однак, якщо держава агресор проігнорує наказ, наступним кроком буде передача питання до Ради безпеки ООН, де росія може застосувати своє право вето.

Незважаючи на труднощі переслідування військових злочинців, знаменитості відбували покарання. Прикладом є Ратко Младич, колишній лідер армії боснійських сербів під час боснійської війни 1992-1995 років. Його екстрадували до Гааги та засудили за геноцид. Незважаючи на роки захисту з боку сербських військових, ситуація змінилася в 2011 році, коли ЄС чітко дав зрозуміти Сербії, що прогрес на шляху до членства в ЄС залежить від екстрадиції Младича, що Сербія врешті-решт і зробила. Якщо Путін вирішить шляхом переговорів вийти з хаосу в Україні, країни Заходу можуть розглянути можливість скасування санкцій в обмін на екстрадицію деяких російських військових злочинців.

Судовий розгляд триватиме й, швидше за все, завдасть подальших невдач у юридичній справі та дипломатичному статусу росії. Тим часом союзникам України доведеться шукати інші шляхи посилення тиску на путіна. Серед них додаткові санкції проти України та збільшення летальної зброї.

Отже, міжнародне право встановлює комплексний підхід до переслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, яке поступово еволюціонувало у контексті розвитку міжнародних конфліктів і зростання важливості міжнародного правосуддя. Гаазькі конвенції 1907 року, Женевські

конвенції та додаткові протоколи до них, а також рішення міжнародних трибуналів, таких як Нюрнберзький і Токійський трибунали, встановили прецеденти притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні міжнародних норм.

Попри досягнення міжнародного правосуддя, залишаються актуальними виклики, пов'язані з ефективністю судових процедур та обмеженістю юрисдикції. Наприклад, злочин агресії, як один з ключових аспектів міжнародної відповідальності, все ще обмежений у застосуванні через брак належної юрисдикції щодо держав, які не є учасниками Римського статуту. Разом з тим, створення трибуналів для розслідування злочинів на території України, в тому числі тих, що були скоєні в Бучі, є важливим кроком для відновлення справедливості та посилення ефективності механізмів захисту прав людини.

З огляду на складність та багатогранність міжнародних конфліктів, постійна адаптація міжнародного кримінального права до сучасних викликів, у першу чергу посилення інституційної спроможності МКС та розширення його компетенції, є ключовим фактором для ефективного здійснення міжнародного правосуддя.

3.3. Міжнародні судові справи України проти росії: стан розгляду та перешкоди.

Міжнародні судові справи, які були ініційовані Україною проти Російської Федерації, є складним і багато векторними процесами, котрі охоплюють кілька міжнародних судових юрисдикцій і стосується порушення широкого спектра міжнародного права. Ключовими аспектами цих справ є порушення суверенітету та територіальної цілісності України, систематичне порушення прав людини, а також скоєння воєнних злочинів у контексті збройного конфлікту. З правової точки зору, такі судові процеси мають не лише юридичний, але й політичний вимір, оскільки їх результат може суттєво вплинути на розвиток міжнародного права та встановлення відповідальності держав у глобальній системі правосуддя.

На сьогодні Україна веде справи в Міжнародному суді ООН , МКС, ЄСПЛ, а також в арбітражних трибуналах з морського права і інвестиційних спорах. Кожна з цих юрисдикцій має свої особливості і виклики.

Міжнародний суд ООН є головним судовим органом Організації Об'єднаних Націй і був заснований у червні 1945 року відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. Роль Суду полягає в тому, щоб врегулювати, відповідно до міжнародного права, правові спори, подані йому державами, і давати консультативні висновки з правових питань, переданих йому уповноваженими органами Організації Об'єднаних Націй і спеціалізованими установами.

Міжнародний суд ООН розглядає позови України щодо порушення двох ключових міжнародних конвенцій — Конвенції про боротьбу з фінансуванням тероризму та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. Справа стосується підтримки російською федерацією незаконних збройних формувань (ДНР та ЛНР) на сході України та порушення прав кримських татар і українців в окупованому Криму. Після кількох років процесуальних баталій, суд ухвалив рішення на користь України стосовно своєї юрисдикції у справі, відкривши шлях до детального розгляду наданих доказів. Однак процес досі триває, а росія використовує низку тактичних засобів для уповільнення розгляду, зокрема ставлячи під сумнів юрисдикцію суду [105].

МКС керується Римським статутом, є першим постійним міжнародним кримінальним судом, заснованим на договорі, створеним для того, щоб допомогти покласти край безкарності осіб, які вчинили найтяжчі злочини, що викликають занепокоєння у міжнародної спільноти. В силу принципу взаємодоповнюваності, юрисдикція МКС має набути чинності лише тоді, коли держава справді не може або не бажає переслідувати ймовірних воєнних злочинців, над якими вона має юрисдикцію. Таким чином, МКС покликаний стати останньою інстанцією у випадку, якщо держава не зможе або не зможе належним чином виконати свій обов'язок щодо судового переслідування за ці міжнародні злочини.

Одним з перших позовів до МКС був позов щодо військових злочинів і злочинів проти людяності на сході України і в Криму у 2015 Україна звернулася до Міжнародного кримінального суду в Гаазі. Було прийнято рішення про початок офіційного розслідування за позовом України щодо військових злочинів і злочинів проти людяності на сході України і в Криму.

6 березня 2022 року Міжнародний суд ООН оголосив рішення щодо запиту про тимчасові заходи у справі про геноцид «Україна проти росії». Мова йде про звинувачення в геноциді в світлі Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього [106].

Суд дійшов висновку, що він має юрисдикцію на підставі статті IX Конвенції про геноцид розглядати подання (b) у пункті 178 Меморандуму України, відповідно до якого Україна просить Суд «винести рішення та заявити, що немає достовірних доказів того, що Україна несе відповідальність за вчинення геноциду з порушенням Конвенції про геноцид у Донецькій та Луганській областях України», і що це твердження є прийнятним [38].

Міжнародний кримінальний суд активно розслідує воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні на території України. Особливий акцент робиться на подіях, що стосуються повномасштабного вторгнення росії в 2022 році. Цей суд є одним із головних інструментів притягнення до відповідальності індивідуальних виконавців воєнних злочинів. Однак головною перешкодою є те, що росія не визнає юрисдикцію цього суду і відмовляється співпрацювати з його органами. Це суттєво ускладнює притягнення винних осіб до відповідальності, оскільки більшість з них перебуває поза досяжністю правосуддя.

ЄСПЛ також є важливим майданчиком для вирішення міждержавних спорів між Україною та Росією. Україна подала кілька міждержавних позовів, зокрема щодо незаконної анексії Криму та порушення прав людини на окупованих територіях.

У Страсбурзі 25 червня 2024 року суд виніс остаточне рішення у позові України проти рф щодо Криму і встановив численні порушення росією прав людини на окупованому півострові. Але є вагома проблема щодо виконання

цього рішення, є те що росія припинила свою участь у Раді Європи, а отже, не виконує рішення ЄСПЛ, що ускладнює процеси правозастосування [107].

У сфері морського права Україна подала кілька позовів проти росії на основі Конвенції ООН з морського права (далі — UNCLOS). 14 вересня 2016 року Україна порушила окреме провадження проти Російської Федерації за порушення UNCLOS. Україна добивається підтвердження своїх прав на Чорне, Азовське моря та Керченську протоку через арбітражну процедуру. У травні 2017 року відбулося перше засідання Трибуналу UNCLOS під час якого було створено арбітраж для розгляду спору між Україною та російською федерацією. Меморандум і пакет доказів були передані на зберігання до Постійної палати Третейського суду в Гаазі 19 лютого 2018 року. росія відмовляється виконувати рішення та висуває сумніви щодо компетенції цієї установи розглядати позов України [108].

Міжнародні судові справи, ініційовані Україною проти Російської Федерації, розкривають серйозний правовий та політичний контекст сучасних міжнародних конфліктів. Незважаючи на складність і багатовекторність судових процесів, вони свідчать про важливість міжнародного права як механізму захисту суверенітету, територіальної цілісності та основних прав людини. Україна, звертаючись до різних міжнародних судових органів, зокрема до Міжнародного суду ООН, Міжнародного кримінального суду, Європейського суду з прав людини та інших арбітражних судів, прагне забезпечити притягнення росії до відповідальності за широкомасштабні порушення, включно з військові злочини, фінансування тероризму, порушення прав людини та незаконна експлуатація природних ресурсів.

Кожна з цих справ є важливою не лише для України, а й для міжнародного правопорядку в цілому. Успіх України в цих судових процесах може створити нові прецеденти в міжнародному праві, а також зміцнити систему міжнародного правосуддя, покликану захищати держави та нації від агресії та порушень основних прав. Однак ключовою проблемою залишається небажання росії визнавати рішення міжнародних судів і арбітражів, що підриває ефективність міжнародного правоохоронного процесу.

Тому ці позови не лише формують юридичну відповідальність росії за вчинені порушення, а й підкреслюють необхідність посилення міжнародних правоохоронних механізмів. Вони сприяють розширенню можливостей захисту суверенітету та прав людини в умовах глобальних викликів, що постають перед сучасною міжнародною спільнотою.

Отже, розпочаті Україною міжнародні судові справи проти рф є важливим етапом у процесі розвитку міжнародного права в контексті сучасних конфліктів, які спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності та прав людини. Метою участі України у провадженнях у різних міжнародних судових інституціях, зокрема Міжнародному суді ООН, МКС, ЄСПЛ та морських арбітражах, є притягнення до відповідальності за скоєні рф міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини, фінансування тероризму, порушення прав людини.

Ці випадки свідчать про необхідність подальшого доопрацювання міжнародно-правових механізмів, які здатні ефективно реагувати на порушення міжнародного права державами, що не хочуть співпрацювати з міжнародним співтовариством. При цьому складність судових процесів підкреслює як юридичні, так і політичні аспекти цієї відповідальності, а їх успіх здатний створити прецеденти, які зміцнюють міжнародну систему правосуддя. Проте головним викликом залишається невиконання Росією рішень міжнародних судів, що нівелює ефективність захисту міжнародного правопорядку та вимагає пошуку нових підходів до забезпечення правосуддя у глобальному контексті.

ВИСНОВКИ

1.1. Складність і багатогранність сучасних збройних конфліктів вимагають від міжнародної спільноти нових підходів до визначення, запобігання збройній агресії. Еволюція форм ведення війни, поява гібридних загроз і маніпулювання термінологією підкреслюють необхідність розробки спільних стандартів для класифікації конфліктів і забезпечення ефективної міжнародної відповіді.

Точне визначення природи збройного конфлікту є ключовим для застосування відповідних норм міжнародного гуманітарного права та забезпечення захисту жертв. Необхідно посилити імплементацію та розвиток міжнародного гуманітарного права, адаптувати його до сучасних реалій та забезпечити ефективний захист цивільного населення.

Точне визначення та класифікація характеру збройних конфліктів, особливо неміжнародних, мають ключове значення в контексті ефективної відповіді міжнародного товариства. НМЗК охоплюють широкий спектр ситуацій, які виникають в межах однієї держави, включаючи збройні дії між урядовими силами та організованими збройними групами. Згідно з **Додатковим протоколом II** до Женевських конвенцій 1949 року, НМЗК визначаються як збройні конфлікти, що відбуваються на території будь-якої держави між її збройними силами або іншими організованими збройними групами, які здатні здійснювати контроль над частиною території і вести безперервні військові дії.

Маніпулювання термінологією та спроби замаскувати акти агресії під маскою внутрішніх конфліктів створюють умови для безкарності та підривають довіру до міжнародного правопорядку. Міжнародне співтовариство має створити ефективні механізми судового переслідування тих, хто вчиняє військові злочини та злочини проти людства. Це необхідно для відновлення справедливості та запобігання повторенню подібних злочинів.

Сучасне міжнародне гуманітарне право повинно еволюціонувати відповідно до реалій глобальних конфліктів, забезпечуючи ефективний захист

осіб, які постраждали від збройного насильства, і підтримуючи принципи міжнародної солідарності та співпраці.

1.2. Статут ООН та Женевські конвенції, хоча й є ключовими елементами правової структури, потребують постійної актуалізації та вдосконалення механізмів їх імплементації у відповідь на нові виклики, що виникають у ході збройних конфліктів.

У Статуті ООН, як основі сучасного міжнародного правового порядку, закріплено фундаментальні принципи щодо заборони застосування сили та врегулювання конфліктів за допомогою мирних засобів. Окрему роль у цьому процесі виконує механізм колективної безпеки, який реалізується через дії Ради Безпеки ООН, хоча на практиці його дієвість може бути обмежена правом вето.

В Женевських конвенціях, а саме в Додаткових протоколах до них, закладені основи МГП, які спрямовані на захист прав цивільного населення, військовополонених і поранених під час конфліктів. Ці документи встановлюють обмеження на засоби і методи ведення війни з намаганням звести до мінімуму шкоду, завдану некомбатантам. Втім, міжнародні конфлікти, в тому числі гібридні війни, створюють нові виклики міжнародним нормам.

Отже, Статут ООН і Женевські конвенції залишаються важливими стовпами міжнародного права. Втім, їх імплементація потребує удосконалення з урахуванням появи нових загроз, зокрема, кіберконфліктів та асиметричних війн, що вимагає посилення міжнародного співробітництва для забезпечення глобальної безпеки.

1.3. МГП має особливе значення для регулювання перебігу збройних конфліктів, наголошуючи на таких ключових принципах, як розрізнення, пропорційність, гуманність і військова необхідність. Втім, нинішній конфлікт між росією та Україною продемонстрував значні виклики, що стоять перед міжнародним гуманітарним правом у 21 столітті. Внутрішній дуалізм норм міжнародного гуманітарного права, які одночасно забороняють агресивну війну і регулюють її ведення, виявляє парадокс, який ускладнює його

застосування. Відродження «права сили» ставить під загрозу колективну безпеку і рівність між державами, викликаючи занепокоєння щодо ефективності міжнародно-правових рамок. Військовий конфлікт підкреслив неспроможність міжнародного гуманітарного права захистити цивільне населення та притягнути до відповідальності, що спонукає до критичної переоцінки його структури та механізмів застосування, аби краще відповідати сучасним міжнародно-політичним реаліям та забезпечити відновлення довіри до міжнародного правосуддя.

2.1. Аналіз правової оцінки дій російської федерації на території України дозволяє ці дії однозначно кваліфікувати як злочин агресії, керуючись нормами міжнародного права. Згідно зі Статутом ООН та Римським статутом Міжнародного кримінального суду (МКС), акт агресії визначено як найсерйозніше порушення міжнародного миру та безпеки, бо він спрямований на підрив суверенітету та територіальної цілісності держави. Росія зухвало знехтувала цим принципом, розпочавши повномасштабне вторгнення в Україну, порушуючи основоположні норми міжнародного права, в тому числі Статут ООН та Гельсінський заключний акт.

Ці дії російської федерації також є злочинами проти миру, які відносяться до категорії особливо тяжких міжнародних злочинів і підлягають переслідуванню в міжнародних судових органах. Втім, навіть за наявності таких правових механізмів, як МКС, дієвість переслідування ускладнюється політичними чинниками, зокрема, небажанням самої Росії визнати юрисдикцію міжнародних судових інституцій та співпрацювати з ними.

Відтак, збройна агресія Росії проти України є наглядним прикладом порушень міжнародного права, що свідчить про необхідність зміцнення міжнародно-правових інституцій, таких як МКС, та розробки нових ефективних механізмів притягнення до відповідальності за злочини агресії. Це також вимагає посилення міжнародного співробітництва для реалізації міжнародного права, попередження агресивних дій та встановлення справедливості.

2.2. Порушення принципів суверенітету, територіальної цілісності, непорушності кордонів, невтручання у внутрішні справи та незастосування сили, особливо в контексті російської агресії проти України, демонструє серйозні виклики для сучасної системи міжнародного права. Агресія Росії, включно з незаконною анексією територій та застосуванням гібридних методів тиску, порушує норми Статуту ООН і створює небезпечний прецедент для міжнародної спільноти. Це порушення не лише підриває суверенітет і територіальну цілісність України, а й викликає занепокоєння серед країн НАТО, які також стикаються з загрозою своїм кордонам і стабільності.

Відповідно, поточна ситуація свідчить про необхідність посилення та реформування міжнародно-правових механізмів та підвищення ефективності реагування на порушення з боку агресивних держав. Процес адаптації до нових загроз, таких як гібридні атаки, потребує оновлених підходів до колективної безпеки, що полягає у готовності міжнародної спільноти відстоювати принципи міжнародного права та забезпечувати дієвість його норм у сучасному світі.

2.3. Міжнародно-правові санкції, як форма впливу, набувають все більшого значення в контексті глобальної безпеки та міжнародних відносин, зокрема в контексті триваючого конфлікту між Україною та російською федерацією. Цей вид заходів, що випливає з норм міжнародного права, слугує не лише засобом примусу, а й функціонує як важлива складова міжнародного правопорядку, що дозволяє запобігти агресії та зміцнити систему колективної безпеки. Міжнародні організації, наприклад, ООН, виконують ключову роль у запровадженні та контролі за санкціями, і тому їхня легітимність може впливати на ефективність цих заходів.

Дослідження покарань міжнародної спільноти у відповідь на агресивну поведінку росії демонструє значення санкцій у контексті економічного та політичного тиску на агресора. Вони мають на меті не тільки зменшити необхідні ресурси для проведення агресивної політики, а й створити умови, які зроблять подальше проведення такої політики економічно та політично невдалим. Незважаючи на дискусію навколо ефективності санкцій у зміні

поведінки держави-агресора, вплив санкцій на міжнародну стабільність і безпеку є незаперечним.

Система санкцій, яка включає різноманітні фінансові, політичні, дипломатичні обмеження демонструє здатність змінювати політичні реалії світу, ця система змушує країни вступати в партнерство з новими країнами та співпрацювати з ними. Таким чином, санкції, які запроваджуються у відповідь на порушення міжнародного права, є не лише засобом боротьби з агресією, а й важливою складовою механізму підтримки міжнародного правопорядку. Подальша еволюція та адаптація санкцій до нових викликів міжнародної політики необхідні для підвищення їх ефективності та сприяння глобальній безпеці.

Санкції охоплюють різноманітні обмежувальні заходи, такі як економічні санкції, що перекривають доступ до фінансових ресурсів і критично важливих товарів, а також політичні заходи, спрямовані на ізоляцію держави від світової спільноти. Разом з тим, такі заходи часто призводять до зниження якості життя мирних громадян. Вони впливають на доступ до медичних послуг, продуктів харчування та інших товарів. Це позначається на доступі до медичних послуг, продуктів харчування та води, що загрожує погіршенням стану здоров'я населення. Особливо критичними є ситуації, коли блокада портів і аеропортів перешкоджає доставці гуманітарної допомоги, поглиблюючи кризу і збільшуючи страждання цивільного населення.

3.1. Злочин агресії, з часу своєї першої юридичної інституціоналізації під час Нюрнберзького процесу, є ключовою категорією в системі міжнародного кримінального права, визначається як «злочин керівництва» і є таким, що направлений проти міжнародного миру і безпеки. Всупереч формулюванню резолюції Генеральної Асамблеї ООН 1974 року, яка сформулювала базове визначення агресії, подальші спроби її закріплення були обмеженими через складність кваліфікації самого акту агресії, розмежування суб'єктів відповідальності та через відсутність загальноприйнятих підходів до його інтерпретації. Кампальські поправки 2010 року до Римського статуту МКС були важливим кроком на шляху до правового регулювання цього

злочину, але разом з тим залишили низку невирішених питань, зокрема, щодо можливості їх практичного застосування.

Кваліфікація агресії як злочину передбачає індивідуальну відповідальність осіб, які фактично здійснюють контроль над державними або військовими структурами. Ця концепція відповідає принципу, згідно з яким саме урядові особи високого рівня, наділені повноваженнями щодо прийняття рішень стосовно застосування збройної сили, повинні нести відповідальність за агресивні злочини. Утім, в умовах зростання складності сучасних міжнародних відносин, які ускладнюються новими викликами, зокрема кіберзагрозами, існує потреба в адаптації правових механізмів, здатних забезпечити ефективне реагування на нові форми агресії.

Відповідно, попри значні зусилля міжнародної спільноти, складною для універсального правозастосування залишається категорія злочину агресії, що потребує подальшого дослідження та удосконалення міжнародно-правових механізмів з метою покращення ефективності системи глобальної безпеки та притягнення винних до відповідальності.

3.2. Отже, міжнародне право встановлює комплексний підхід до переслідування воєнних злочинів і злочинів проти людяності, яке поступово еволюціонувало у контексті розвитку міжнародних конфліктів і зростання важливості міжнародного правосуддя. Гаазькі конвенції 1907 року, Женевські конвенції та додаткові протоколи до них, а також рішення міжнародних трибуналів, таких як Нюрнберзький і Токійський трибунали, встановили прецеденти притягнення до відповідальності осіб, винних у порушенні міжнародних норм.

Попри досягнення міжнародного правосуддя, залишаються актуальними виклики, пов'язані з ефективністю судових процедур та обмеженістю юрисдикції. Наприклад, злочин агресії, як один з ключових аспектів міжнародної відповідальності, все ще обмежений у застосуванні через брак належної юрисдикції щодо держав, які не є учасниками Римського статуту. Разом з тим, створення трибуналів для розслідування злочинів на території

України, в тому числі тих, що були скоєні в Бучі, є важливим кроком для відновлення справедливості та посилення ефективності механізмів захисту прав людини.

З огляду на складність та багатогранність міжнародних конфліктів, постійна адаптація міжнародного кримінального права до сучасних викликів, у першу чергу посилення інституційної спроможності МКС та розширення його компетенції, є ключовим фактором для ефективного здійснення міжнародного правосуддя.

3.3. Розпочаті Україною міжнародні судові справи проти рф є важливим етапом у процесі розвитку міжнародного права в контексті сучасних конфліктів, які спрямовані на захист суверенітету, територіальної цілісності та прав людини. Метою участі України у провадженнях у різних міжнародних судових інституціях, зокрема Міжнародному суді ООН, МКС, ЄСПЛ та морських арбітражах, є притягнення до відповідальності за скоєні рф міжнародні злочини, зокрема воєнні злочини, фінансування тероризму, порушення прав людини.

Ці випадки свідчать про необхідність подальшого доопрацювання міжнародно-правових механізмів, які здатні ефективно реагувати на порушення міжнародного права державами, що не хочуть співпрацювати з міжнародним співтовариством. При цьому складність судових процесів підкреслює як юридичні, так і політичні аспекти цієї відповідальності, а їх успіх здатний створити прецеденти, які зміцнюють міжнародну систему правосуддя. Проте головним викликом залишається невиконання Росією рішень міжнародних судів, що нівелює ефективність захисту міжнародного правопорядку та вимагає пошуку нових підходів до забезпечення правосуддя у глобальному контексті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ACLED Conflict Index Results: July 2024. https://acleddata.com/conflict-index/index-july-2024/.
2. Авер'янова Н.М, Воропаєва Т.С. Міждержавний збройний конфлікт на теренах України: неоколоніальний вимір. Гілея: науковий вісник. 2019. № 145 (№ 6) Ч. 2. с. 235.
3. Про національну безпеку України. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text.
4. Harff B., Gurr T. R. Toward Empirical Theory of Genocides and Politicides: Identification and Measurement of Cases Since 1945. International Studies Quarterly. 1988. Випуск 32, №. 3. с. 360. URL: https://doi.org/10.2307/2600447.
5. Народ Донбасу і культурна зброя росіян. ОПОРА - Громадянська мережа - вибори в Україні - Election in Ukraine. URL: https://www.oporaua.org/viyna/narod-donbasu-i-kul-turna-zbroya-rosiyan-25176 .
6. Д. Сінгер, М. Смолл. Patterns in International Warfare, 1816-1965. The annals of the american academy of political and social science. Vol. 391, no. 1. P. 145. URL: https://doi.org/10.1177/0002716270391001.
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
8. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Офіційний веб-портал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
9. Dr Sven Chojnacki. Kein Staat zu machen? Varianzen und Konsequenzen nichtstaatlicher Gewaltkontrolle. Governance. 2017. C. 3. URL: https://www.sfb-governance.de/teilprojekte/projektbereich_c/c2/C2_Projektbeschreibung.pdf.

10. Rwanda genocides. *World Without Genocide*. 2021 URL: https://worldwithoutgenocide.org/genocides-and-conflicts/rwandan-genocide.
11. Доді К. Застосування міжнародного гуманітарного права до в. Правничий вісник Університету «КРОК». 2016. № 22. С. 86–92.
12. ЄС і Київ засудили так названі вибори в ДНР та ЛНР - BBC News. BBC News. URL: https://www.bbc.com/russian/international/2014/11/141103_dnr_lnr_voting_eu_reaction.
13. Статут ООН. *Welcome to the United Nations*. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf.
14. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text.
15. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text;
16. 'A few not too troublesome restrictions': Humanitarianism, Solidarity, Anti-militarism, Peace. Critical Legal Thinking. URL: https://criticallegalthinking.com/2022/11/22/a-few-not-.
17. Steinmetz-Jenkins D. The Problem With Making War «Humane». The Nation. URL: https://www.thenation.com/article/culture/samuel-moyn-humane-interview/.
18. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
19. Yutaka Arai-Takahashi. Excessive collateral civilian casualties and military necessity Awkward crossroads in international humanitarian law between State responsibility and individual criminal liability. Sovereignty, Statehood and State Responsibility Essays in Honour of James Crawford. 2015. No. 3. P. 325–339. URL: https://www.cambridge.org/core/services/aop-cambridge-core/content/view/E988

D7E5D297E9A008BD391DD881429F/9781107360075c18_p325-339_CBO.pdf/excessive_collateral_civilian_casualties_and_military_necessity.pdf?form=MG0AV3.

20. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text.
21. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text.
22. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), від 8 червня 1977 року. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text.
23. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується прийняття додаткової відмітної емблеми (Протокол III). *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g74#Text.
24. Лубінець Д. Криза Женевських конвенцій: чому Росія не несе покарання за їх порушення https://24tv.ua/chomu-rosiya-ne-nese-pokarannya-za-porushennya-zhenevskih-konventsiy_n2667284. 24 Канал. 2024. URL: https://24tv.ua/chomu-rosiya-ne-nese-pokarannya-za-porushennya-zhenevskih-konventsiy_n2667284.
25. Запорізька АЕС: захоплення окупантами, ядерний тероризм. 2022. 3 берез. URL: https://mvs.gov.ua/news/zaporizka-aes-zaxoplennia-okupantami-iadernii-terorizm.
26. Veto Provision in UN Charter. URL: https://www.jstor.org/stable/48636736

27. Радбез ООН: Росія наклала вето на резолюцію США щодо Сирії - BBC News Україна. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-43716846.
28. Джейм Джосеф, Вільям Хаббітс. The UN Security Council Conundrum: Reforming a Flawed but Vital Multilateral Institution. Jurist News. 2024. 18 October. URL: https://www.jurist.org/commentary/2024/10/the-un-security-council-conundrum-reforming-a-flawed-but-vital-multilateral-institution/?form=MG0AV3.
29. К. Тищенко. NYT: У 2022 році РФ зірвала переговори, вимагаючи права вето у разі нового нападу на Україну. Українська Правда. 2024. 15 черв. URL: https://www.pravda.com.ua/news/2024/06/15/7460998/.
30. Асоціація ООН –. Великобританія. [UN Security Council and the responsibility to protect: Voluntary restraint of the veto in situations of mass atrocity]. Копія. URL: https://una.org.uk/sites/default/files/Briefing%20-%20Veto%20code%20of%20conduct.pdf.
31. Ukrainian Pres. Zelensky Before UN Security Council, Part 1. C-SPAN. URL: https://www.c-span.org/video/?530569-1/ukrainian-pres-zelensky-security-council-part-1.
32. Генеральна Асамблея ухвалила знакову резолюцію, спрямовану на притягнення до відповідальності п’яти постійних членів Ради безпеки за використання права вето. ООН. URL: https://press.un.org/en/2022/ga12417.doc.htm.
33. Постійний мандат на проведення дебатів на Генеральній Асамблеї, якщо в Раді Безпеки накладено вето: проект резолюції. ООН. URL: https://digitallibrary.un.org/record/3969448?ln=en&v=pdf;
34. Маланчук П. Вступ до міжнародного права за Ейкхерстом / Пер з англ. – Харків: Консум, 2000. – 592 с..
35. Д. КАРРО. Міжнародний економічний закон : Підручник. Париж. 579 с.

36. Фейк Путіна: Війна в Україні «відповідає» Статуту ООН. StopFake. URL: https://www.stopfake.org/uk/fejk-putina-vijna-v-ukrayini-vidpovidaye-statutu-oon/.
37. Putin's Case for War, Annotated. The New York Times. URL: https://www.nytimes.com/2022/02/24/world/europe/putin-ukraine-speech.html.
38. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 09.12.1948 : станом на 18 берез. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text
39. Сила права, а не право сильнішого: Росія неодноразово порушувала цей канон цінностей і правил, – Меркель. Волинь UA. URL: http://surl.li/nyhces
40. ШУЛЬЖЕНКО Ф. Право сили, «шредер-меркелізм» та перспективи глобальної безпеки. LexInform Юридичні новини України. 2023. 21 лют. URL: https://lexinform.com.ua/v-sviti/pravo-syly-shreder-merkelizm-ta-perspektyvy-globalnoyi-bezpeky/.
41. Генасамблея ООН призупинила членство Росії у Раді ООН з прав людини. АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: https://armyinform.com.ua/2022/04/07/genasambleya-oon-pryzupynyla-chlenstvo-rosiyi-u-radi-oon-z-prav-lyudyny/.
42. Білас І. Г. Міжнародно-правові аспекти російської агресії проти України, механізм протидії та юридична відповідальність за воєнні злочини і геноцид. *The russian-ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects.* 2022. С. 1094–1005. URL: https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-136.
43. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. *Офіс Генерального прокурора.* URL: https://gp.gov.ua/.
44. Майже стовідсотково можемо встановити тих, хто керував злочинами, що скоїли окупанти – керівник Департаменту війни. Інтерфакс-Україна. URL: https://interfax.com.ua/news/interview/926527.html.
45. Joint investigation team into alleged crimes committed in Ukraine. Eurojust. URL:

https://www.eurojust.europa.eu/joint-investigation-team-alleged-crimes-committed-ukraine.

46. Звернення Верховної Ради України до Організації Об’єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Республіки Білорусь державою-агресором. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/1822346.
47. Ізвощікова А. З початку війни Росія отримала від Ірану майже 2 тисячі дронів – генерал Громов. Суспільне новини. URL: https://suspilne.media/522879-z-pocatku-vijni-rosia-otrimala-vid-iranu-majze-2-tisaci-droniv-general-gromov/.
48. Іран передає Росії ракети меншої дальності: експерт попередив про небезпеку. Новини України - останні новини України сьогодні - УНІАН. URL: https://www.unian.ua/weapons/iran-raketi-yaki-iranski-raketi-svityat-rf-ekspert-nazvav-tip-12752214.html.
49. Re1olution1 adopted on the reporte of the Sixth Committre : Definition oí Aggreuion no. 3314. General Assembly of the United Nations. URL: https://daccess-ods.un.org/access.nsf/Get?OpenAgent&DS=A/RES/3314(XXIX)&Lang=E.
50. Кременецька районна державна адміністрація - 1 серпня 1975 року підписано Гельсінський заключний акт. Головна | Кременецька районна державна адміністрація. URL: https://kremenets.te.gov.ua/news/1-serpnia-1975-roku-pidpysano-helsinskyi-zakliuchnyi-akt.
51. Генеральна Асамблея ООН. Декларація про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй. Прийнято резолюцією 2625 (XXV). ООН. URL:

https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml
.

52. Костіна І., Кізілов Є. Польща, Латвія та Румунія закликали негайно посилити ППО на сході НАТО. Українська Правда. URL: https://suspilne.media/864661-sonajmense-sim-derzav-cleniv-nato-ne-pidtrimuut-zaprosenna-ukraini-do-bloku-politico/.
53. Декларація про неприпустимість інтервенції та втручання у внутрішні справи держав Прийнято резолюцією 36/103. ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/internal_affairs_decl.shtml.
54. Голос Америки, Радіо Свобода. Ракета РФ знову залітала у Польщу. На Заході закликали НАТО не мовчати, а діяти. Радіо Свобода. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/nato-polshcha-raketa-rosiya/32875446.html.
55. Колективна оборона і Стаття 5. NATO. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_110496.htm.
56. Ткач Е. Китай - вирішальний чинник, що сприяє війні Росії проти України, - саміт НАТО. РБК-Украина. URL: https://www.rbc.ua/rus/news/kitay-virishalniy-chinnik-shcho-spriyae-viyni-1720649157.html.
57. Summary record of the 935th meeting : 6th Committee, held at New York, on Tuesday, 22 November, 1966, General Assembly, 21st session. A/C.6/SR.935. URL: https://digitallibrary.un.org/record/864180/files/A_C-6_SR-935-EN.pdf
58. РЕЗОЛЮЦІЯ 2131 (XX) ГЕНЕРАЛЬНОЇ АСАМБЛЕЇ ВІД 21 ГРУДНЯ 1965 РОКУ ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО НЕДОПУСНІСТЬ ВМІШУВАННЯ У ВНУТРІШНІ СПРАВИ ДЕРЖАВ, ПРО ОГОРОЖДЕННЯ ЇХ НЕЗАЛЕЖНОСТІ І СУВЕРЕНІТЕТА. United Nations - Office of Legal Affairs. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ga_2131-xx/ga_2131-xx_r.pdf.
59. Резолюція, ухвалена Генеральною Асамблеєю 68/262. Територіальна цілісність України. Official Document System - UN. URL: https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n13/455/19/pdf/n1345519.pdf

60. Types of sanctions the EU adopts. Europa Consil. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-different-types/.
61. Gordon J. Smart Sanctions Revisited. Ethics & International Affairs. 2011. випуск 25, ном. 3. с. 315–335. URL: https://doi.org/10.1017/s0892679411000323.
62. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text.
63. Lopez George A., Cortright David. 1995. «The Sanctions Era: An Alternative to Military Intervention.» Fletcher Forum of World Affairs 19 (2): с. 65–85.
64. Нуруллаєв І. С. ДО ПОСТАНОВКИ ПИТАННЯ ПРО ПОНЯТТЯ І ЗМІСТ САНКЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПУБЛІЧНОМУ ПРАВІ. Юридичний науковий електроний журнал . 2023. випуск 7. с. 509–512. URL: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-7/116.
65. 12 років кривавої війни: чим сьогодні живе Сирія? | ADASTRA. ADASTRA І Аналітичний центр. URL: https://adastra.org.ua/blog/12-rokiv-krivavoyi-vijni-chim-sogodni-zhive-siriya?form=MG0AV3.
66. Санкції проти РФ. Міністерство закордонних справ України. URL: https://mfa.gov.ua/protidiya-agresiyi-rf/sankciyi-proti-rf.
67. The Economist. Western sanctions on Russia are like none the world has seen. The Economist. URL: https://www.economist.com/briefing/2022/03/05/western-sanctions-on-russia-are-like-none-the-world-has-seen.
68. ЄС додав до санкційного списку дві фізичні та чотири юридичні особи за ухилення від санкцій і матеріальну підтримку російської влади. EEAS. URL: http://surl.li/ygaftw.
69. Вонс Р. США анонсували нові жорсткі санкції проти Росії. ГЛАВКОМ. URL: https://glavcom.ua/world/world-economy/ssha-anonsuvali-novi-zhorstki-sanktsiji-proti-rosiji-1027221.html.

70. EU sanctions against Russia explained. Consilium: Council, European Union. URL: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions-against-russia-explained/#inpractice.
71. Ембарго країн G7 на експорт алмазів з росії починає діяти: експорт в Індію обвалився на 20%. Mind.ua. URL: https://mind.ua/news/20279674-embargo-krayin-g7-na-eksport-almaziv-z-rosiyi-pochinae-diyati-eksport-v-indiyu-obvalivsya-na-20.
72. ЄС і G7 запровадили додаткові обмеження цін на російські нафтопродукти. Суспільне новини. URL: https://suspilne.media/375296-es-i-g7-zaprovadili-dodatkovi-obmezenna-cin-na-rosijski-naftoprodukti/.
73. Єрмак А. Кремль застосовує схему з фальшивим транзитом. URL: https://t.me/ermaka2022/5419.
74. After a year of war in Ukraine, all signs point to more misery with no end in sight. NPR. URL: https://www.npr.org/2023/02/19/1153430731/ukraine-russia-war-one-year-anniversary-how-will-it-end.
75. Russia calls up 300,000 reservists, says 6,000 soldiers killed in Ukraine. Reuters. URL: https://www.reuters.com/world/europe/russias-partial-mobilisation-will-see-300000-drafted-defence-minister-2022-09-21/.
76. Політюк П. Russia targets critical infrastructure in drone attacks, officials say. *Reuters*. URL: https://www.reuters.com/world/europe/kyivs-mayor-says-blasts-hit-kyivs-desnianskiy-district-emergency-services-site-2023-01-01/.
77. INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL (NUREMBERG) Judgment of 1 October 1946. Nuremberg, Germany, : German Major War Criminals, 1946. с. 179 URL: https://www.legal-tools.org/doc/45f18e/pdf/
78. DEFINITION OF AGGRESSION. *United Nations - Office of Legal Affairs*. URL: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/da/da_e.pdf.

79. N. Weisbord, ‘Conceptualizing Aggression’, 20 Duke Journal of Comparative and International Law (2009) c. 1-16http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1053&context=djcil;
80. C. Kreβ & L. Von Holtzendorff, ‘The Kampala Compromise on the Crime of Aggression’, 8 Journal of International Criminal Justice (2010) 1179, at 1181. doi:10.1093/jicj/mqq069.
81. Anderson, ‘Reconceptualising Aggression’, 60 Duke Journal of Comparative and International Law(2010) c. 41 http://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1478&context=dlj .
82. Trahan J. The Rome Statute's Amendment on the Crime of Aggression: Negotiations at the Kampala Review Conference. International Criminal Law Review. 2011. випуск 11. с. 49–104. URL: https://doi.org/10.1163/157181211x543920.
83. Декларація про неприпустимість втручання у внутрішні справи держав, про огорожу їх незалежності та суверенітету Прийнято резолюцією 2131 (XX) Генеральної Асамблеї. ООН. URL: https://www.un.org/ru/documents/treaty/A-RES-2131(XX).
84. Верховна Рада України ратифікувала Римський статут Міжнародного кримінального суду та поправки до нього. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://www.rada.gov.ua/news/razom/252711.html.
85. Кориневич А. Відмова Росії від Римського статуту не звільнить її від відповідальності. LB.ua. URL: https://lb.ua/news/2016/11/22/351406_yurist_otkaz_rossii_rimskogo.html.
86. Президент Фінляндії пропонує виключити Росію із Радбезу ООН. Укрінформ. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3906926-prezident-finlandii-proponue-vikluciti-rosiu-iz-radbezu-oon.html.
87. PACE urges maximum pressure on Russia to cease its aggression and unity in supporting Ukraine. *Parliamentary Assembly*. URL:

https://pace.coe.int/en/news/8695/pace-urges-maximum-pressure-on-russia-to-cease-its-aggression-and-unity-in-supporting-ukraine.

88. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі : Конвенція Україна від 18.10.1907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text
89. Особливості формування Токійського трибуналу [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://mybiblioteka.su/2-63267.html
90. Judgment International Military Tribunal for the Far East: [Електронний ресурс] – Режим доступу:http://www.ibiblio.org/hyperwar/PTO/IMTFE/index.htm.
91. Rwanda genocides. World Without Genocide. 2021 URL: https://worldwithoutgenocide.org/genocides-and-conflicts/rwandan-genocide
92. Ukraine institutes proceedings against the Russian Federation and requests the Court to indicate provisional measures. Hague, Netherlands : INTERNATIONAL COURT OF JUSTICE, 2022. 2 p. URL: https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/182/182-20220227-PRE-01-00-EN.pdf.
93. У Бучі після деокупації знайшли 422 тіла вбитих росіянами мирних жителів. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3571005-u-buci-pisla-deokupacii-znajsli-422-tila-vbitih-rosianami-mirnih-ziteliv.html.
94. Мамка Г. Притягнення росії до відповідальності за злочини проти України: можливі варіанти. *Право* URL: https://pravo.ua/prytiahnennia-rosii-do-vidpovidalnosti-za-zlochyny-proty-ukrainy-mozhlyvi-varianty/
95. Кориневич А., Мочульська А. Ukraine: Why a Special Tribunal is Crucial. INSTITUTE FOR WAR & PEACE REPORTING. 2022. 4 October. URL: https://iwpr.net/global-voices/ukraine-why-special-tribunal-crucial.
96. У Києві розпочав роботу польовий офіс Міжнародного кримінального суду, 2023. Офіс Генерального прокурора. YouTube. URL: https://www.youtube.com/watch?v=LC8vwz8lMvo.

97. Accountability for human rights violations as a result of the aggression of the Russian Federation against Ukraine: role of the international community, including the *Council of Europe. Council Of Europe Conseil D`e L`europe*. 2023. Vol. 7, no. 1. P. 68–104.

98. Смирнов А. Спеціальний міжнародний трибунал має стати дієвим способом покарання Росії за агресію проти України. *Офіційне інтернет-представництво Президента України.* URL: https://www.president.gov.ua/news/specialnij-mizhnarodnij-tribunal-maye-stati-diyevim-sposobom-84405.

99. Злочини вчинені в період повномасштабного вторгнення рф. *Офіс Генерального прокурора.* URL: https://gp.gov.ua/.

100. Матола В. Монологи. «Злочин агресії є простим у доведенні. Усі докази – на поверхні». Посол з особливих доручень МЗС Антон Кориневич – про необхідність створення спецтрибуналу щодо злочинів Росії – *Ґрати.* URL: http://surl.li/tlvlfj

101. Special International Tribunal for the Crime of Aggression against Ukraine. Relevant Experience of the Western Balkans. – Analytical portal. Analytical portal. URL: https://analytics.intsecurity.org/wp-content/uploads/2023/01/Eng_NGRN_12_Int_Tribunal.pdf.

102. Соломко І. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: коли і як він буде створений – експерти. *VOA*. URL: https://www.holosameryky.com/a/oon-resolutsia-trybunal-agressia/6892413.html .

103. Resolution CM/Res(2022)2 on the cessation of the membership of the Russian Federation to the Council of Europe. *Committee of Ministers.* URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a5da51

104. The European Court grants urgent interim measures in application concerning Russian military operations on Ukrainian territory. European Court of Human Rights. URL: https://griml.com/Dvy6T

105. Ukrinform. Чому Міжнародний суд ООН не задовольнив усіх вимог України. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3821186-comu-miznarodnij-sud-oon-ne-zadovolniv-usih-vimog-ukraini.html.

106. Ukrinform. Суд ООН визнав свою юрисдикцію у справі України проти Росії щодо «геноциду». *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3821979-sud-oon-viznav-svou-urisdikciu-u-spravi-ukraini-proti-rosii-sodo-genocidu.html.

107. Абрамович О. Україна виграла справу проти Росії щодо Криму в ЄСПЛ. *Радіо Свобода*. URL: https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina-espl-rosia-krym/33008356.html.

108. Ukrinform. Росія не може переписувати морське право - Кориневич. *Укрінформ*. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3908629-rosia-ne-moze-perepisuvati-morske-pravo-korinevic.html.